

NIEUWSBLAD

Historische Vereniging

Ameide

Tienhoven

COLOFON

Het nieuwsblad is een uitgave van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven en verschijnt vier keer per jaar.

ISSN: 1569 - 7800

HET BESTUUR

Voorzitter:

H. van den Heuvel Voorstraat 99 4132 AP Vianen tel. 0347-355180

Vice-voorzitter:

G.W. Groenendijk De Geer 7a 4233 HX Ameide tel. 0183-601886

Secretaris:

C.W. Broekman Broekseweg 59 4233 CT Ameide tel. 0183-601811

Penningmeester:

J. Stasse De Bogerd 19 4233 GN Ameide tel. 0183-602488

Algemeen adjunct:

J.A. Maatkamp Lekdijk 18 2769 GA Langerak tel. 0183-602071

Lid: A.P. Provoost Voorstraat 10 4233 EA Ameide tel. 0183-601568

Lid: C. Rijnhout De Kooi 25 4233 GP Ameide tel. 0183-602648

Lid: D. Siegersma Fransestraat 12 4233 ED Ameide tel. 0183-602676

Lid: A. Terlouw-van der Grijn Vijf Akkers 18 4235 AH Tienhoven tel. 0183-602110

ERELEDEN

A.M. den Oudsten, G. Streefkerk en P. Will

CORRESPONDENTIEADRES

C.W. Broekman info@ameide-tienhoven.nl internet: www.ameide-tienhoven.nl

LEZINGEN EN EXCURSIES

H.J. Beckmann h.j.beckmann@planet.nl

J.D.C. Laroo hv@laroo.net

A.P. Provoost bram.provoost@kpnplanet.nl

REDACTIE NIEUWSBLAD

H.J. Beckmann h.j.beckmann@planet.nl

C. van der Grijn cvdgrijn@hetnet.nl

G.W. Groenendijk gert.groenendijk@planet.nl

A. Tukker a.tukker74@hetnet.nl

P. Will p.will@hetnet.nl

LEDENADMINISTRATIE

J. Stasse jstasse@hetnet.nl

CONTRIBUTIE

De contributie bedraagt minimaal €15,- per jaar, over te maken op bankrekeningnummer 301952248 van de Rabobank in Ameide, t.n.v. de penningmeester van de vereniging.

Opzegging van het lidmaatschap dient minimaal zes weken voor het eind van het verenigingsjaar te hebben plaatsgevonden.

De redactie besteedt de uiterste zorg aan de in dit nieuwsblad opgenomen artikelen.

Onvolkomenheden kunnen echter voorkomen. Het bestuur van de Historische Vereniging aanvaardt dan ook geen aansprakelijkheid voor daaruit voortvloeiend ongerief.

Op de voorpagina: Portret van Arnout Leers jr. op circa 24-jarige leeftijd.

Vervaardigd door Domenico Dupra (1689-1770). Historisch Museum Rotterdam.

Op de achterpagina: Plattegrond GEMEENTE AMEIDE sectie B, genaamd ZEVENHOVEN LIESVELD opgemeten in 1822 door J. de Geus Landmeter van de Eerste Klasse.

Inhoud juni 2009

- 3 Van de redactie
- 3 Zeer veel belangstellenden bij Dodenherdenking
- 5 Krijn van der Grijn koninklijk onderscheiden
- 6 Werkgroep Genealogie
- 6 Ontwikkeling ledenbestand
- 7 Reacties van lezers
- 9 Jacob Cats, Nederlands dichter, jurist en politicus
- 19 Arnout Leers, heer van Ameide, schepen van de stad Rotterdam en directeur van de Levantsche handel. Een biografie
- 34 Over een hond overleden en een enkel beroep uit het verleden
- 35 De grafstenen in de St.Nicolaaskerk te Tienhoven (2)
- 37 Leesgezelschap "Tot Nut en Vermaak"
- 41 Dr. Pieter de Jong, de enige Ameidenaar die de Servische Sint Sava-orde ontving
- 44 Pieter Munts, de eerste Ameidenaar die Nederlands Indië en China bezocht aan boord van het VOC spiegelretourschip Vredestein
- 47 Een nog onbekende zeventiende-eeuwse ets van Tienhoven door Jan van Almeloveen
- 48 Historische plaatjes met een praatje
- 49 Wat deed Rembrandt bij het huwelijk van Johan Wolfert van Brederode, heer van Vianen en Ameide, en Louise Christina van Solms op 11 februari 1638?

Van de redactie

In 1834 bestond er in Ameide een leesgezelschap dat als zinspreuk had: *Tot nut en vermaak*.

Deze exquise club schafte boeken aan en liet ze daarna circuleren onder de leden. We ontvingen van ons lid Arie Bouter uit Breukelen twee boeken uit het bestand van *Tot nut en vermaak*. De roulatieformulieren van dit leesgezelschap zaten in de twee delen van Jacob van Lennep's historische roman *De Pleegzoon*. Deze roman speelt zich af tijdens het Twaalfjarig Bestand (1609-1621), gedurende de Tachtigjarige Oorlog.

Gert Groenendijk bespreekt in een korte biografische schets het leven en werk van Jacob van Lennep, maar ook welk uitgelezen gezelschap deel uitmaakte van *Tot nut en vermaak*.

Met het Twaalfjarig Bestand hield de kaapvaart op en liepen in Middelburg de geschillen hierover terug en moest de advocaat Jacob Cats (1577-1660) naar andere mogelijkheden van bestaan omzien, zodat hij bij het einde van 1612 al zijn tijd en geld beschikbaar had om geïndundeerde landen in Zeeuws-Vlaanderen te bedijken. Paul Will beschrijft in zijn boeiende artikel *Jacob Cats, Nederlands dichter, jurist en politicus* het leven van Vadertje Cats.

In de biografie van Arnout Leers, heer van Ameide en schepen van de stad Rotterdam wordt vermeld dat Arnout's vader Reinier (1654-1714) uitgever en boekverkoper was. Het is niet erg aannemelijk dat de Uitgeverij Leers boeken van Jacob Cats gepubliceerd heeft. Reinier was zes toen vadertje Cats zijn laatste adem uitblies.

In de week van de Paardenmarkt organiseert de Historische Vereniging een grote tentoonstelling over de vroegere hoep- en mandenmakerijen in Ameide en Tienhoven. Eind september verschijnt een 'special' over dit onderwerp.

Zeer veel belangstellenden bij Dodenherdenking 2009

“In Ameide heerst diepe verslagenheid als het overlijden van dokter Van Putte bekend wordt. Hoewel hij zijn praktijk in Ameide nog maar enkele jaren uitoefende, was hij zeer gezien. Onder grote belangstelling wordt hij op 8 september 's middags om twee uur begraven.

Na de oorlog biedt de bevolking van Ameide en Tienhoven een gedenkteken aan ter plaatsing op het graf van dokter Van Putte. Op 19 februari 1946 vindt op de begraafplaats van Ameide de plechtige overdracht plaats. Ook wordt een straat naar hem vernoemd: de Achterweg wordt omgedoopt in J. W. van Puttestraat”.

Met dit citaat uit het door A. Korpel geschreven boek “De Waard in oorlogstijd” rondde de heer N.W. (Nico) van Putte uit Oss het eerste deel af van de indruk-

wekkende toespraak, die hij op maandag 4 mei hield bij het monument te Ameide ter gelegenheid van de plechtige herdenking van de inwoners van Ameide en Tienhoven die in de Tweede Wereldoorlog in Europa of het voormalige Nederlands Indië zijn omgekomen.

Nico van Putte is de oudste zoon van dokter J.W. van Putte, de huisarts van Ameide en Tienhoven, die op 5 september 1944 – nog maar dertig jaar oud – het leven liet, toen de “Pruise boot”, de vroegere raderboot “Prins Hendrik”, ter hoogte van het Kersbergseveer op de Lek werd beschoten door geallieerde gevechtsvliegtuigen. Aan het meer persoonlijk getinte deel van zijn toespraak zijn de volgende passages ontleend :

“Mijn twee broers en ik zijn in de oorlogsjaren in Ameide geboren. Wij hebben onze vader nooit gekend; dat wil zeggen: wij waren toen nog te jong om eigen herinneringen aan hem te kunnen hebben. Wij zijn natuurlijk wel trots op hem, vanwege de mooie verhalen die wij over hem hebben gehoord en zeker ook vanwege het feit dat hier een niet onbelangrijke straat naar hem is vernoemd. De woorden op de gedenksteen op zijn graf geven de gevoelens van de bevolking weer voor zijn werk en persoon. Er staat onder andere dat hij bij het vervullen van zijn plicht zijn leven gaf om dat van anderen te kunnen redden”.

“Wat mijn vader betreft wil ik zeggen dat hij, ook al heb ik hem nooit gekend, altijd een voorbeeld voor me is geweest.

De Werkgroep 4 mei herdenking wil ik tenslotte danken voor de gelegenheid die zij mij heeft geboden om hier vanavond het woord te voeren en dat nog wel bij het tienjarig bestaan van dit mooie monument. Het was voor mij een bijzondere ervaring”.

De Dodenherdenking voltrok zich ook dit jaar volgens de inmiddels beproefde opzet: een “stille tocht” vanaf de Dam, een openingswoord van de andermaal feilloos opererende Werkgroepvoorzitter Maks van Middelkoop, het ten gehore brengen van twee gedichten door leerlingen van de plaatselijke basisscholen, de al gememoreerde toespraak van de heer Van Putte, de door ons lid Gijs van Gelderen “uit het hoofd” gespeelde “Last Post”, “twee minuten stilte”, twee massaal meegezongen coupletten van het Wilhelmus, het leggen van kransen en bloemen door representanten van verscheidene instanties en organisaties en nabestaanden van de oorlogsslachtoffers, muzikale omlijsting door Ameide's Fanfare Korps (AFK).

Het aantal deelnemers aan zowel de “stille tocht” als de plechtigheid bij het monument was wederom zeer groot.

Voorafgaand aan de herdenking vond een korte plechtigheid plaats bij het graf van dokter Van Putte op de oude Algemene Begraafplaats aan de J. W. van Puttestraat. Twee zoons van het oorlogsslachtoffer legden daar, in aanwezigheid van naaste familieleden, bloemen op het graf van hun vader. Hetzelfde deden

Maks van Middelkoop en Truus Bakker – Roodhorst, voorzitter resp. lid van de Werkgroep 4 mei herdenking. Daarna werd gedurende enige tijd stilte in acht genomen.

Jan Willem van Putte werd op 6 mei 1914 in Zonnemaire op Schouwen-Duiveland geboren als jongste van de twee zonen van een landbouwer. Na de HBS in Zierikzee te hebben doorlopen, studeerde hij geneeskunde aan de Universiteit van Amsterdam. In 1939 trad hij in het huwelijk en nam

hij de apotheekhoudende huisartsenpraktijk in Ameide over.

Na het einde van de Tweede Wereldoorlog en de overdracht van de huisartsenpraktijk aan dokter Nico Jesse verhuisde de weduwe van dokter van Putte met haar drie zonen naar Zierikzee. Ze is nimmer hertrouwd en overleed in 2002.

Foto's: Sebastiaan Smit

Krijn van der Grijn koninklijk onderscheiden

Nietsvermoedend kwam Krijn van der Grijn op woensdag 29 april om tien uur 's morgens het gemeentehuis van Zederik binnen, naar hij meende om met gemeente-ambtenaren overleg te voeren over het plan om een fragment van de vroegere "balie" terug te plaatsen aan de Lekdijk bij Ameide. Pas toen hij kort daarna de raadszaal betrad, begon de 82-jarige geboren en getogen Ameidenaar te beseffen dat hem een Koninklijke Onderscheiding ten deel zou vallen.

Burgemeester Frank Koen zette met merkbaar genoegen uiteen waarom het "Hare Majesteit de Koningin had behaagd de heer Van der Grijn te benoemen tot Lid in de Orde van Oranje-Nassau". Uit zijn woorden bleek dat met name diens jarenlange activiteiten ten behoeve van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven bij dit besluit een belangrijke rol hebben gespeeld. De burgemeester maakte er in dit verband gewag van dat in 1999 in Ameide mede op initiatief van Krijn van der Grijn een monument is opgericht ter nagedachtenis van de inwoners van Ameide en Tienhoven, die in de Tweede Wereldoorlog of bij de politionele acties in het voormalige Nederlands Indië zijn omgekomen.

De gedecoreerde werd ook veel lof toegezwaaid door voorzitter Hans van den Heuvel, die Krijn van der Grijn op grond van zijn bijzondere verdiensten typeerde als "een steunpilaar en de inspecteur-generaal van de Historische Vereniging in Ameide en Tienhoven, aan wiens alziend oog tijdens zijn dagelijkse fietstochten niets ontgaat".

Niet onvermeld mag blijven dat de eerste burger van Zederik de decoratieplechtigheid aangreep om ook lof toe te zwaaien aan onze vereniging, "waarvan de activiteiten inmiddels uitstijgen boven de historie van Ameide en Tienhoven".

Foto's: Andre Tukker

Werkgroep Genealogie

Familiekaarten

Door de werkgroep genealogie van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven worden familiekaarten verzameld en geordend. Het gaat daarbij om geboortekaartjes, trouwkaarten en overlijdenskaarten. Ook bedankkaartjes en andere familieberichten horen bij deze verzameling. De verzameling kaarten, die betrekking heeft op Ameide en Tienhoven, is ondergebracht in ordners en omvat inmiddels circa vijftienvintig ordners. Graag wil de werkgroep de verzameling nog verder uitbreiden.

Voor stamboomonderzoek binnen Ameide en Tienhoven geven deze kaarten waardevolle informatie. Met uw hulp kan deze verzameling worden uitgebreid. Tussen uw oude papieren zijn wellicht kaarten aanwezig die u zou willen afstaan aan de Historische Vereniging. Bij verhuizingen en sterfgevallen komt het voor dat zulke paperassen worden weggegooid of bij het oud papier terecht komen. Dat is natuurlijk jammer, want voor stamboomonderzoek en voor onderzoek naar de plaatselijke historie zijn deze zaken van groot belang. Gooi uw paperassen niet weg, maar geef deze aan de Historische Vereniging.

Natuurlijk kan het zo zijn dat u uw familiekaarten nog wilt bewaren, met fotokopieën daarvan is de Historische Vereniging ook gebaat. Het kopiëren of scannen van uw verzameling wil de vereniging graag verzorgen.

Ook foto's, krantenknipsels en andere documenten betreffende Ameide en Tienhoven zijn uiteraard interessant voor de Historische Vereniging.

Voor de genealogische werkgroep van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven verzorgt Teuni de Wit deze verzameling. Indien u hierover meer wilt weten of bij vragen kunt u contact opnemen met de Historische Vereniging.

Gedigitaliseerde registers van de burgerlijke stand Zederik

Sinds 21 december 2005 is de website voor de gedigitaliseerde registers van de burgerlijke stand van Zederik in gebruik, (<http://burgerlijkestand.zederik.nl>). Alle akten van de voormalige gemeenten Ameide, Hei- en Boeicop, Leerbroek, Lexmond, Meerkerk, Nieuwland en Tienhoven zijn op deze website te raadplegen. Helaas bevat de website nog enkele onvolkomenheden. In sommige gevallen zijn aktes niet op te vragen of zijn verkeerde aktes aan het zoekresultaat gekoppeld. De Genealogische Werkgroep is bezig met de controle van de website. In samenwerking tussen de systeembeheerder van de gemeente

Zederik en de werkgroepleden worden de fouten opgespoord en hersteld. Omdat het gaat om tienduizenden te controleren akten vergt dit veel tijd en inspanning. Ondanks deze onvolkomenheden biedt deze website heel veel gegevens. Het unieke hieraan is dat de originele akten zijn op te vragen en te lezen. Stamboomonderzoekers en genealogen kunnen dus via het internet de Burgerlijke Stand van de gemeente Zederik raadplegen.

Ontvangen genealogische gegevens

Onlangs heeft de Genealogische Werkgroep een zeer omvangrijke hoeveelheid gegevens ontvangen van de heer H. de Bruin. Het betreft ten eerste kopieën van doop-, trouw-, begraaf- en lidmatenboeken van Ameide/Tienhoven, Meerkerk en Lexmond. Ten tweede zijn het digitale bestanden (transcripties, uittreksels, gezinsreconstructies, foto's of scans) van doop-, trouw-, begraaf- en lidmatenboeken, leenregisters en rechterlijke en notariële archieven van Ameide/Tienhoven, Hei- en Boeicop, Meerkerk en Lexmond/Lakerveld. Om een indruk te geven van de totale omvang van deze digitale gegevens: er zijn ongeveer twintig CD-ROMs nodig om al deze gegevens op te kunnen slaan. Vanaf deze plaats willen we de heer H. de Bruin van harte bedanken voor de ontvangen gegevens.

Ontwikkeling ledenbestand

De groei van onze vereniging houdt aan. Sinds de publicatie van de vorige editie van het Nieuwsblad zijn namelijk dertien nieuwe leden ingeschreven.

Het gaat om de dames:

G. de Jong - van Toor (Zaltbommel) en
J. Wapstra - van Zessen (Ameide)

en de heren:

A. J. M. van de Laak,
W. Pons en
J. M. W. Smit (allen uit Vianen),
L. van der Grijn en
P. Streefkerk (beiden uit Ameide)
A. van Gelderen (Deil),
D. B. C. de Jongh (Soest),
A. den Oudsten (Eindhoven),
N. W. den Oudsten (Heemskerk),
R. Westdijk (Groot-Ammers) en
F. Wortelboer (Tienhoven).

De vereniging telt inmiddels **423** leden.

Reacties van lezers

“Het is me niet gelukt te achterhalen of tussen deze burgemeester (bedoeld wordt burgemeester Pieter (Peer) Verhagen van Woudrichem) en het in dit artikel beschreven geslacht Verhagen enigerlei relatie bestaat. Mogelijk kunnen lezers van dit blad hierover informatie verstrekken”.

Met deze passage sloot Hans van den Heuvel in de vorige editie van het Nieuwsblad zijn artikel af over het patriciërgeslacht Verhagen.

Naar aanleiding hiervan ontving de redactie een reactie van Jan en Gerda Mouthaan uit Woudenberg, beiden lid van onze vereniging en enthousiaste genealogen. Zij zijn tot de conclusie gekomen dat de bedoelde familierelatie niet kan worden aangetoond. Aan deze conclusie liggen de volgende bevindingen te grondslag.

De betovergrootouders van de Woudrichemse burgemeester Pieter (Peer) Verhagen, die leefde van 1854 tot 1928, waren anders dan de in het artikel beschreven voorouders van de magistraat Warnardus Verhagen en diens generatiegenoten niet afkomstig uit Veen in het Land van Heusden en Altena, maar uit respectievelijk (Sprang-) Capelle en Loon op Zand. Het betreft Jan Verhagen (1713-1777) en Anna van der Leij (1725-1792), die in 1746 in Loon op Zand in het huwelijk traden en beiden in Capelle overleden. Uit het huwelijk werden te Capelle in achtereenvolgens 1750 en 1755 twee kinderen geboren, Pieter-nella en Joost. De zoon, die bouwman was, trad in 1798 te Loon op Zand in het huwelijk met de daar in 1771 geboren Anneke Mouthaan. Beiden overleden in 1831 te Loon op Zand, de man ruim een maand eerder dan de vrouw.

Pieter-nella Verhagen trouwde in 1780 te Capelle met de daar geboren acht jaar oudere Joost Verhagen – een landbouwer, die dus precies dezelfde voor- en achternaam had als haar broer. Het echtpaar kreeg twee zoons : Jan en Gerrit, geboren te Capelle in respectievelijk 1782 en 1786. Pieter-nella Verhagen-Verhagen stierf in 1835 te Capelle op 84-jarige leeftijd. Haar man was daar al 44 jaar eerder overleden.

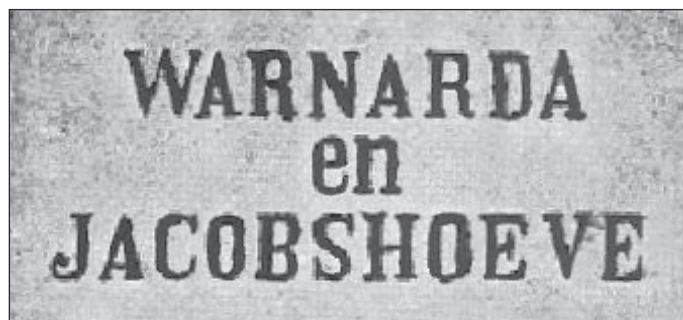
Hun oudste zoon, die evenals zijn vader en grootvader landbouwer was, was getrouwd met de in 1784 te 's-Gravenmoer geboren Soetje van Boxel. Zij hadden één kind, de in 1815 te Capelle geboren Pieter.

Pieter Verhagen werd landbouwer, molenaar en grutter. Hij trad in 1844 te Capelle in het huwelijk met Adriana Oerlemans, een daar in 1819 geboren naaister. De beide echtelieden stierven te 's-Gravenmoer, de man in 1897, de vrouw vier jaar eerder. Uit hun huwelijk was in 1853 te 's-Gravenmoer een dochter geboren, die de naam Pieter-nella kreeg. Zij trouwde in 1878 in haar geboorteplaats met de twee jaar jongere, eveneens uit 's-Gravenmoer afkomstige Pieter Bakkeren, die schipper op de “Eben Haezer”, kerkvoogd en diaken was. Beiden overleden in 's-Gravenmoer, de man in 1934 en zijn vrouw negen jaar daarvoor.

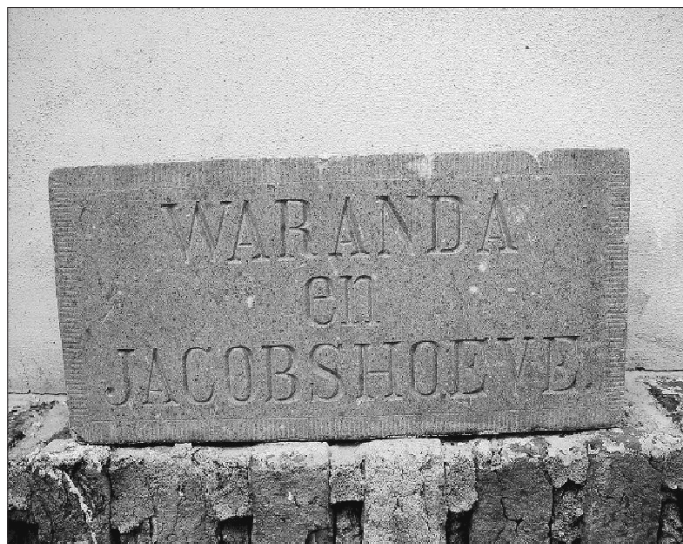
Gerrit, de jongste zoon van Joost en Pieter-nella Verhagen, werd in 1813 te Vrijhoeve Capelle in de echt verbonden met de vier jaar jongere, uit Loon op Zand geboortige Pieter-nella Dekkers. Uit dit huwelijk werd een zoon geboren, die Adriaan werd genoemd. Zijn geboortjaar en –plaats staan niet onomstotelijk vast. Hetzelfde geldt voor Jacomijna van Oversteeg, met wie hij in 1842 te Capelle trouwde. Uit dit huwelijk werden drie zoons geboren, te weten Antonie (1845, Loon op Zand), Pieter (1854, Loon op Zand) en Dirk (1860, Capelle).

De middelste zoon, aan wie Hans van den Heuvel aandacht besteedde in de vorige editie van dit blad, was van 1903 tot 1925 burgemeester van Woudrichem, waar hij in 1928 stierf. Zijn vrouw was Neeltje van Eck, geboren in 1855 te Hardinxveld en – net als haar man – overleden in 1928 te Woudrichem. Het echtpaar had drie kinderen : Cornelis Leendert (1887, Hardinxveld), Adriaan Pieter (1892, Hardinxveld) en Neeltje Pieter-nella (geboren vóór 1901 te Hardinxveld).

In het laatste nummer van het Nieuwsblad van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven stond een artikel van Hans van den Heuvel over Hoge-waard 12: de Warnarda en Jacobshoeve. Op bladzijde 50 staat een foto van de gevelsteen boven de voordeur.

Wie schets onze verbazing toen de Historische Vereniging de volgende E-mail van Gert Strengholt ontving: 'Met belangstelling heb ik het artikel van Hans van den Heuvel gelezen over de Warnarda en Jacobshoeve. De reden waarom ik dat heb gedaan is de vol-

gende: Toen ik het huis aan de Voorstraat 5 betrok stond er in de patio een grote gemetselde plantenbak. Om wat meer nut van de patio te hebben werd deze bak afgebroken.

In deze bak was een steen gemetseld met de tekst "Waranda en Jacobshoeve".

Ik vroeg me af of er een relatie bestond met de Warnarda en Jacobshoeve.

Hans van den Heuvel schreef dat deze gevelsteen op de Hogewaard omstreeks 1900 ingemetseld was.

Zou het kunnen, ik fantaseer er nu maar op los, dat dit misschien een steen is die bij de bouw in 1878 geplaatst is, (Waranda betekent "beschermd jachtterrein" of "Jachtbos"), en dat de familie in 1900 de steen had veranderd in de huidige tekst met de gedachte een (hak)schrijffout te hebben hersteld?

Ik stuur een afbeelding van de steen, misschien kan iemand meer licht in de zaak brengen.

De redactie heeft toen aan Gert Strengholt de volgende mail gestuurd: 'Beste Gert,

Het is een curieuze ontdekking! Persoonlijk denken wij dat jouw steen hergebruikt is nadat de steenhouwer zijn spelfout ontdekt had. Zo op het eerste gezicht is hetzelfde lettertype gebruikt. Heeft jouw steen dezelfde afmetingen als die op de Hogewaard? Was de tekst zichtbaar toen de steen in de bloembak zat?'

Waarop wij het volgende antwoord kregen:

'Beste redactie, de steen heeft een afmeting van 35 x 16,5 cm en zat zichtbaar in de bloembak die ongeveer vijftien jaar geleden gemetseld is. De steen zwierf hier waarschijnlijk rond en men heeft hem een plaatsje gegeven in deze bak.

Volgens mij was Arie Roodnat de opdrachtgever. Zelf denk ik dat de steenhouwer, als hij zijn hakfout ontdekt had, deze steen weer gebruikt zou hebben voor een andere bestemming en de tekst weggeslepen zou hebben. Deze steen was ook in die tijd relatief kostbaar en moest per schip uit België vervoerd worden.

Het vermoeden waarom ik denk dat dit de originele steen zou kunnen zijn is deze:

Warnardus Begram was een persoon met grote status in Ameide, toen hij dit huis liet bouwen was hij 55 jaar oud.

Als hij een blijvende herinnering aan zichzelf wilde achterlaten d.m.v. naamgeving aan zijn huis, denk ik dat hij dat nooit zou willen doen met zijn voornaam, maar met de achternaam Begram.

De bewoners van Ameide in die tijd, zullen hem met de pet in de hand altijd hebben aangesproken met meneer Begram.

Misschien was hij een liefhebber van de jacht en had hij in de omgeving van zijn nieuwe huis z'n jachtterrein. Misschien is dat te achterhalen?'

De familie Roodnat deelde ons desgevraagd mede dat de steen reeds ingemetseld was in de bloembak toen het huis op de Voorstraat 5 werd betrokken.

Kasteel Meeuwen

De heer J.A. van Bleiswijk Tierens Verhagen uit Schuddebeurs stuurde ons naar aanleiding van het artikel 'Het geslacht Verhagen' van Hans van den Heuvel, een gouache van het kasteel 'Meeuwen' zoals het er vroeger heeft uitgezien.

Jacob Cats, Raadspensionaris van Holland, 1639, olieverf op doek, 67.5 cm x 57.5 cm, Rijksmuseum Amsterdam.

Jacob Cats, Nederlands dichter, jurist en politicus

Paul Will

*Herkaut eerdat ghij swelgt, / Slockt niet gelijk een vraat,
Maar denkt meer als ghij leest, / En leest meer als er staat.*

De zeventiende eeuw staat te boek als de gouden eeuw, een glansperiode van onze nationale beschaving. Wie kent niet luisterrijke namen als die van Rembrandt en Vermeer, Vondel en Hooft, De Ruyter en Tromp, maar ook van omstreden figuren als Grotius en Oldenbarnevelt. Aan die laatste twee hebben we in vorige afleveringen enige aandacht besteed. En voeren in die bewuste eeuw niet alleen tal van trotse zeekastelen naar Oost en West, maar klonk ook volop wapengekletter in den lande? Ondanks een vloed aan informatie blijft voor velen het beeld een beetje vaag. Wat weten we nu echt van die verre tijd? Het was ook beslist niet alles goud wat er blonk. Van het zgn. 'kopergeld' waarmee 'het gemeen' mee moest zien uit te komen, vernemen je maar bar weinig. Ach, de bevolking van die eeuw vormde namelijk een zelfde sociale piramide als de onderontwikkelde volken van nu. Een smalle top van welgestelden, een laag van kleine luiden en dan de grote massa van proletariërs. Laat ons dat nu maar even links laten liggen en stilstaan bij één die 't gemaakt heeft, maar vanwege zijn dichtwerk best wat betekend heeft voor eenvoudige tijdgenoten en zelfs nazaten. Jan en alleman, lezen lerende, kende zijn naam en die van een der gewichtigste woningen in onze residentie door hem gesticht: het Catshuis. Jawel, maar wat weten we nu verder van het doen en laten, denken en dichten van ooit een der populairste vaderlandse auteurs Jacob Cats?

Eerste hoofdstuk van Cats' levensloop

Deze komt ter wereld anno 1577 in een middenstandsgezin, waar wel een stuivertje zat. Vader Adriaen is een man die meetelde in Brouwershaven en 'sat dan ook daar gestaâg midden in den Raad'. Lang geniet Jacobje niet van zijn ouderlijk huis. Op z'n elfde als zijn moeder is overleden en vader hertrouwt met een adellijke Waalse dame, verhuist hij naar een kinderloze oom en tante te Zierikzee. Daarop wordt de jonge Jacob inwonend leerling bij de rector van de Latijnse school ter plekke. Van die zegt hij later: "Een vriend van wijze raadt is vrij (= zeker) een groot geluk". Op z'n vijftiende gaat hij in Leiden klassieke talen en rechten studeren, maar promoveren doet hij er niet. Hij vertrekt als destijds vaak in betere kringen de gewoonte was buitenslands om de studie voort te zetten en te voltooien, bijv. in Orléans, gelijk ook o.a. Hugo de Groot. Terug in de lage landen start Mr. Cats een veelbelovende juridische praktijk in Den Haag. Daar maakt hij vooral naam door de verdediging van een van toverij beschuldigde vrouw en weet deze ongelukkige voor de pijnbank te vrijwaren. Hij onderbreekt echter zijn praktijk i.v.m. een kwaal van onverwacht opkomende hoge koorts, waarvoor hij op doktersadvies genezing zoekt in 'het vruchtbaer Engeland'. Aldaar krijgt hij in Cambridge ook contacten met puriteinse christenen - die o.a. een zeer strenge zondagsheiliging nastreven -. Dit en meer gestrengheid in de leer heeft een stempel gedrukt op zijn verdere leven, streven en werken. De

gewenste genezing blijft helaas uit en verkrijgt hij pas na terugkeer naar zijn geboortegrond, waar hij zich vestigt als advocaat in Middelburg.

In 1603 keert Cats weer terug naar Zeeland. Hij vestigt zich op aanraden van zijn vriend Apollonius Schotte, als advocaat te Middelburg. Daar gaat hij wonen in een huis van de rijke koopman Balthazar de Moucheron. Op dat moment woont diens broer Pieter met zijn gezin in het huis. Cats trekt bij het gezin in. Na enige tijd koopt Cats het huis van de Mouchérons. Hij laat het van binnen aanzienlijk verbeteren en verfraaien.

Het huidige pand, gelegen aan de Lange Noordstraat, heeft in de kroonlijst de datering MDCCLII (1751). Dat wil zeggen dat de voorgevel in de 18e eeuw dus nieuw opgetrokken of verbouwd is. Het achterliggende huis is ouder. In de 19e eeuw is een gevelsteen in de voorgevel aangebracht met de tekst "Woonhuis van Jacob Cats 1603-1623".

In deze al meer in goeden doen rakende Zeeuwse hoofdstad komt hij onder het gehoor en de indruk van de bevindelijke predikant W. Teelinck, eveneens afkomstig uit Brouwershaven, en die ook colleges heeft gelopen in Cambridge. Deze geestverwant der Nadere Reformatie moet Jacobs 'akker bewerkt hebben, die overzee ontgonnen is'. Hij wordt in 1608 stadsadvocaat (= raadsman van het stedelijk bestuur) en krijgt handenvol opdrachten, o.a. het behandelen van de 'kaapvaarderij'. Menige gekaapte Spaanse bark of rijke kraak moet naar behoren opgedeeld worden, maar hoe, wat en aan wie?

*'Om dan naar regten eisch den buit te mogen deelen
Ontstond er hart geschil en veelderley krakkeelen',*

Dit verzucht Cats eenmaal, maar dat de heren advocaten (dit blijft onder ons) er niet kwaad bij varen, is wel duidelijk. Is het wonder dat deze voorspoedige Meester ook aan trouwen begint te denken? 'Ofschoon zijn aert was van der jeught genegen om te mallen en niet ongevoelig voor vrouwelijk schoon', krijgt hij het echt te kwaad met het aantrekkelijke meisje dat hij stevast ziet in de Franse kerk. Deze vlam zet zijn hart in vuur en vlam, *'maer als de Noot begint te dringhen, / Is de liefde haest verkout'*. Wanneer deze vrijer er achter komt dat haar vader - o, ramp - een frauduleus bankroetier is, bedenkt hij zich en raakt zij uit het oog en hart. Zijn goede naam te grabbel gooien zal immers zijn carrière kunnen schaden. Weldra maakt hij kennis met de joffer Elisabeth van Valckenburgh *'oud 26 jaren en die hem ook stand en fortune aanbrengh bovendien'*. Hij trouwt haar A.D. 1605 en dat deze Amsterdamse schone - stammende uit een Antwerps migrantengeslacht - van calvinistische snit behoorlijk invloed op hem heeft, blijkt uit een tweeregelig rijm van manlief:

*'En dat ick tot uw kerck ten lesten wiert gebrogt
Is door mijn weerde vrouw eerst krachtig uitgewrogt'*

Weet u nog van Vondels triomfkreet over vrouwe Reygersbergh, die duizend man te erg af was? Van vrouwe Cats-Van Valkenburgh zouden we wat kreupel Catsiaans kunnen rijmelen: *'Had Cats' dominus Teelinck er wel terug / Van wat gelukte aan vrouwe Valckenburgh?'* Hij treedt namelijk tegen zijn dertigste officieel toe tot de toen nog geheten Ghereformeerde kercke te Middelburg. Over kreupel gesproken: we citeren een deel van een tekenend gedicht, getiteld:

*Krepel wil altijd voordansen:
Lestmael quam ick in een velt,
Daer een yder was geselt
Tot een uytgelaten vreught,
Nae de wijze van de jeught;
Jonge lieden van het landt
Songen, sprongen hand aen handt;
Yder maeckte groot geschal,
Yder was er even mal;
Doch van allen was 'er een
Met een krom, en krepel been,
Met een plompen stompen voet,
Die hadt veëren op den hoet,
Die was voren aen den dans' ...,*

Is het niet eveneens een tikkeltje tekenend voor veel rijmwerk van onze poëet?

Even tussendoor: Cats als koopman

Hoe het zij, we keren terug naar zijn gezinsleven en iets over z'n herenboer zijn. Wat is er voorgevallen? Wel, zijn drukke praktijk krijgt een ontijdig einde vanwege het Bestand dat

1609 is ingegaan en de oorlog heeft opgeschort. Deze Mr. gaat zijn geluk zoeken in landwinning. Met broer Cornelis, inmiddels burgemeester van hun *Het Munnikenhof in Grijskerke* ziet er nu als een losstaand buitenhuis uit. Dit is echter niet altijd zo geweest. In de 16e eeuw is het bezit van de pastoor van Popkensburg, nu Sint-Laurens. Wat nu rest is niet meer dan het achterhuis van het complex, dat tot in de 19e eeuw ook een groot voorhuis met toren rijk is. In 1972/73 wordt het gebouw ingrijpend gerestaureerd. Zo vervangt een nieuwe muur in schoon metselwerk de oostgevel, die tot de sloop van het voorhuis een binnenmuur is. Het torentje heeft kleine ramen rondom, die uitzicht bieden net boven het leien dak van het huis.

Tegenwoordig is het pand particulier eigendom en doet het in feite nog steeds dienst als buitenverblijf. Zodat de regels van Jacob Cats nog niets aan actualiteit hebben ingeboet: *Ick schoude stads gewoel, en koos het eensaam velt, Want daar was toen ter tijd mijn wesen naar gestel.*

geboorteplaats, tezamen met een paar ondernemende vaklieden, neemt hij deel aan het droogleggen der onder water gezette polders - de Zeeuws-Vlaamse waterlinie.

Nu is zo'n indijking een secuur en speculatief werk dat grote vakkennis vereist. Daarbij worden de juridische onderhandelingen met de oorspronkelijke eigenaars, kloosters en abdijen, aan Jacob toevertrouwd. Daar zijn onzekere factoren in het spel: hoeveel hebben gronden geleden van het zoute water en zal misschien alles of een deel weerom geïnundeerd worden na afloop van die wapenstilstand?

Het zij zo, deze herenboer weet intussen geslachte polders voor een prikje aan te kopen en nadien weet 'de verkoop dier dyckagiën' deze gewiekste pleiter terdege zoden aan de dijk te zetten. Dat blijkt o.a. uit de aanschaf van de buitenplaats Munnikhof bij Grijskerke.

Met vrouw en kinderen betreft hij 's zomers deze hofstede, waar hij er genoeg in vindt om 'buyten alle sorg te sitten in het groen' enne ...: *Ick las, ick dicht, ick schreef, ick maeckte zinnebeelden, / Terwijl mijn kleyne jeugt omtrent de boomen speelden*. Als deze nu 42-jarige huisvader zijn in het Nederlands en oude talen gedichte jeugdverzen in het vergeetboek geraakt nog 's doorsnuffelt, 'bedroeft hij zich over de uytwerpselen van zijn blinde jonckheyt, de dertele minneliedereren'. Aanstonds rijpt in hem het plan deze jeugdzonden te boeten met ernstiger nuttiger kunstwerk. Hij neemt de 'lang versmeten pen' ter hand om het ijdele brabbelwerk te 'verbraven'.

Vervolg van diens huiselijk leven en carrière

Het is helaas niet alles goud geweest wat er blonk, het gezinsleven is overschaduwed door donkere wolken. Van de drie zoons die zijn vrouw hem schonk, blijft er niet één lang leven, enkel twee dochters resten het echtpaar en bereiken de volwassenheid.

Wel vertoont na het beëindigen van het Bestand zijn loopbaan een duidelijke climax: hij wordt pensionaris van Middelburg, ziet af van een professoraat in Leiden, maar in 1622 krijgt de Dordtse schout Adriaan Blijenburg de opdracht naar Zeeland af te reizen om Jacob Cats te polsen over een verandering van betrekking. Eigenlijk wil hij nog niet, "mijn

eegemaal wil van geen vertrekken weten" en de vriendenkring laat hem evenmin met rust. Weer wel spreekt dit de plaatselijke predikantenkring aan: zo'n functionaris in de stad waar de Nationale Synode is gehouden.

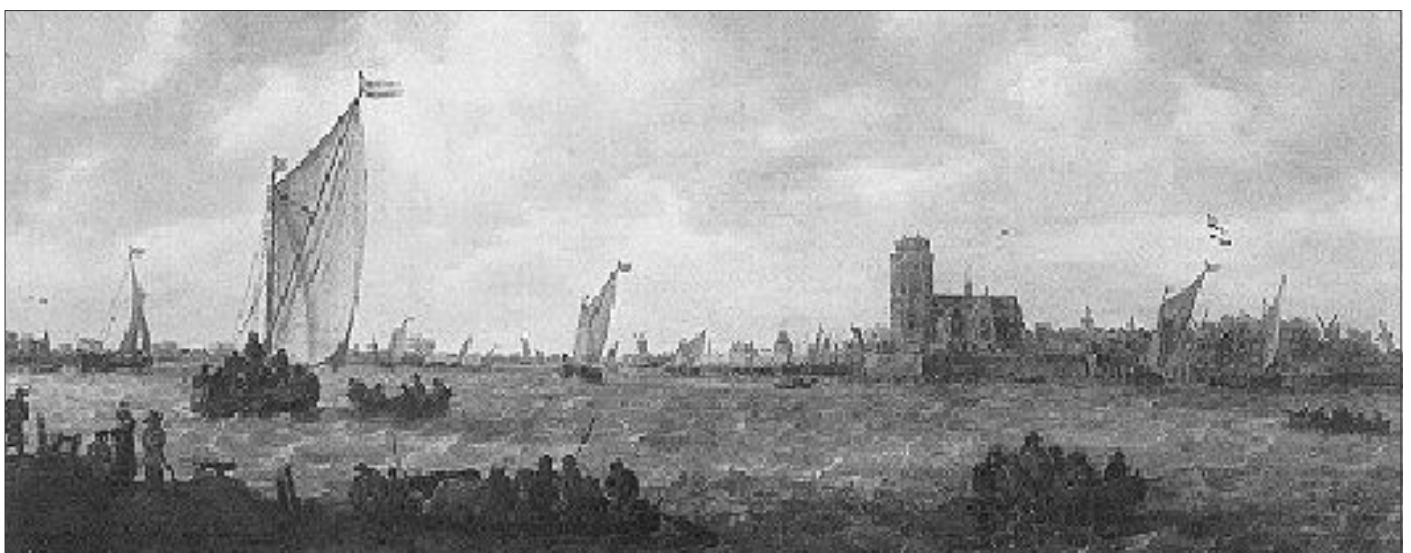
Cats vertrekt ten langen leste om 13 jaar de oudste stad van het leidinggevende gewest Holland met raad en daad bij te staan. Aldaar komt ook zijn lieve levensgezellin A.D. 1631 te overlijden en wordt uiteindelijk bijgezet in het familiegraf in de Haagse Kloosterkerk.

Hij blijft achter met zijn dochters, de oudste, Anna, is tijdens moeders ziekteperiode getrouwd en de jongste, de 12-jarige Elisabethje heeft nog een verzorgster nodig. Hoewel hij nog heeft overwogen te hertrouwen verwerpt hij deze gedachte en werpt zich op o.m. orde op zaken te stellen t.a.v. zijn gezinsleven, stadsaangelegenheden en problemen met zijn polders zelfs in Engeland gelegen. Voor dat laatste verblijft hij daar zelfs enige tijd om deze op te lossen. Dus te veel besognes en daarenboven heeft deze weduwnaar in een van zijn mooiste gedichtjes een eresaluut aan zijn Elisabeth gebracht. Uit 'Niet en kander beter passen als dat t'samen is gewassen' plaatsen we een fragment over twee schelpen, dat zijn notendoppen als symbool van het ideale huwelijk:

*'Als van twee gepaerde schelpen
D'ene breeckt of wel verliest;
Niemant sal u kunnen helpen,
Hoe men soeckt, hoe nau men kiest
Aan een die met effen randen
Juyst op d'ander passen zou;
D'oudste sijn de beste panden,
Niet en gaet voor d'eerste trou'.*

Als staatsgeleerde in 's-Gravenhage

Deze Dordtse pensionaris heeft zich al eerder in Den Haag gevestigd i.v.m. zijn tijdelijke benoeming tot raadpensionaris van Holland, dit wegens ziekte van de huidige bewindsman. Hij had wel oren naar dat ambt, wat immers inhoudt dat je zo 1ste minister

Jan van Goyen, *Gezicht op Dordrecht*, Dordrechts Museum.

De vrede van Munster, Gerard ter Borch II, olieverf op koper, 60 x 40 cm. 1648. Rijksmuseum, Amsterdam.

in de Staten-Generaal was? Het duurt echter nog enige jaren voor hij dit toppunt bereikt. Tot 1651 is hij werkzaam als raadpensionaris van Holland. Hij heeft best spannende tijden beleefd, zoals die van de vredesonderhandelingen in Munster gedurende 1646 tot 1648.

De meningen zijn verdeeld, de scheidingslijn loopt zelfs door de stadhouderlijke familie. Zo ijvert Amalia van Solms, Frederik Hendriks weduwe, voor de vrede, hun zoon Willem II behoort tot de mensen die luide hun sympathie voor voortzetting van de oorlog uitbazuinen. En opmerkelijk is dat Zeeland instemt met deze jubel en tot het laatst toe tegen de vrede gekant is gebleven, vooral om de grote voordelen der kaapvaart, die het gewest dan dreigt te verliezen! Was dit een apart probleem voor onze Cats, de geboren en getogen Zeeuw? Aan welke zijde hij stond, wie zal het zeggen? Ach, hij is wel een beetje bleke figuur gebleven en met zijn plooibaar karakter heeft hij geen eigen stempel gedrukt op de Nederlandse Staatskunde. Daarbij heeft hij - wat oneerbiedig gezegd - de pech gehad dat Holland zowel voor als na hem functionarissen heeft gekend die hoe dan ook meer geschiedenis hebben gemaakt: twee Johan's: van Oldenbarnevelt en de Witt.

Met stadhouder Frederik Hendrik, die de vrede net niet beleefd, heeft hij uitstekend kunnen samenwerken, maar diens zoon/opvolger, de enigszins teugellose Willem II bezorgt hem in de nadagen van zijn bediening veel hoofdbrekens.

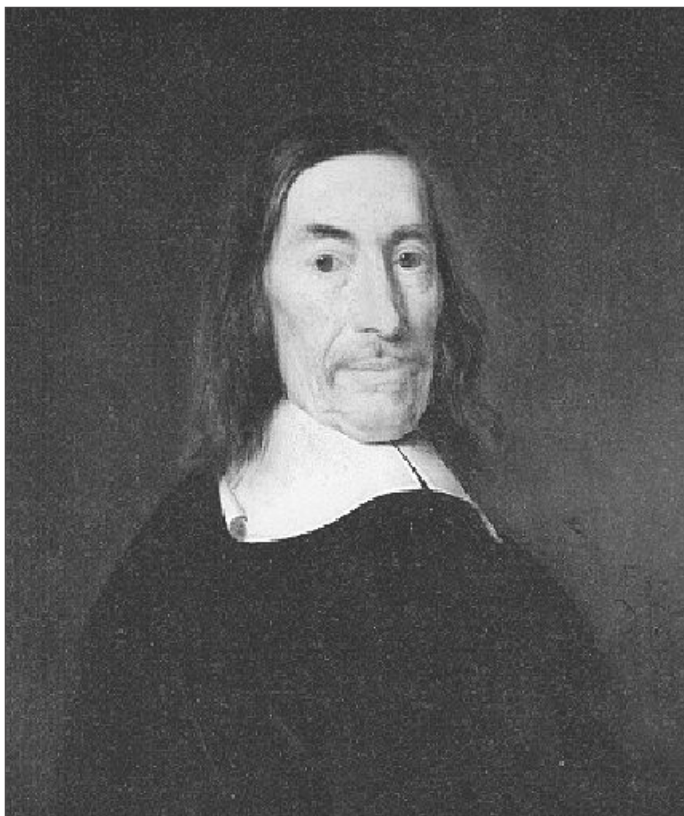
Weet u, na de vrede van Munster wenst de Staatsgezinde partij als bezuinigingsmaatregel een deel van het krijgsvolk af te danken, wat tegen de zin is van Willem II. Als kapitein-generaal verzet hij zich fel en na een boel gedoe verschijnt hij op hoge laarzen in de Staten-Generaal, gewapend met een concept van z.i. hoognodige maatregelen, te weten 'een seer notable bezending (= sturen van een gezantschap) namens de Staten-Generaal naar de steden van Holland om dezelve te bewegen op de afdanking terug te komen'. Het geheel is op een prinselijk fiasco uitgelopen, zelfs wilde hij de hoofdstad tot toegeven dwingen. Wie kent niet in dit verband die beroemde zinsnede dat de Prins voor Amsterdam was... gele-

gerd!

Medio 1650 boodschapt Willem II de leiders van die tegen hem gerichte oppositie in de Staten van Holland dat hij hen wil spreken, maar bij aankomst stelt hij hen volkomen verrast onder streng arrest. Eveneens heeft de Oranjeprins zijn raadpensionaris ontboden en deelt brengt hem kortaf hiervan op de hoogte. De oude Cats schrikt hevig, zelfs niet beseffend dat op dat moment het zestal opgesloten zit in belendende vertrekken. Zelf rapporteert hij hierover achteraf: 'Ik stond hierop versteld als van een zeldzaam wonder. / Mijn brein was omgeroerd als van een grooten donder' Karakteriseren deze versregels niet een beetje tegelijk zijn dichter- en zijn staatsmanschap? Hij is zelfs zo in de war dat hij niet eens bij machte is hun namen te onthouden, dus schrijft Willem ze maar voor hem op. Hoe loopt het af met dat zestal? Wel die zijn daarop in karossen geladen en naar de staatsgevangenis Loevestein vervoerd. Het stel benarde pensionarissen en burgemeesters, van wie de voornaamste onder hen is Jacob de Witt, burgemeester van Dordt, de vader van Cornelis en Johan. De zinsnede 'Gedenk aan Loevestein' moet

Willem II en Maria Stuart, Gerard van Honthorst, 1647, hoogte: 302 cm, breedte: 194.3 cm, Rijksmuseum, Amsterdam.

hij zijn zonen levenslang hebben voorgehouden. De opsluiting is van korte duur geweest, Willem II overlijdt, slechts 24 jaren oud, plotseling aan een

geheimzinnige pokachtige ziekte en acht dagen na diens verscheiden komt zijn zoontje, de latere Willem III, ter wereld. Zijn tegenstanders gebruikten voortaan de naam Loevesteinse factie voor de groep die het Eerste Stadhouderloze Tijdperk bewerkte.

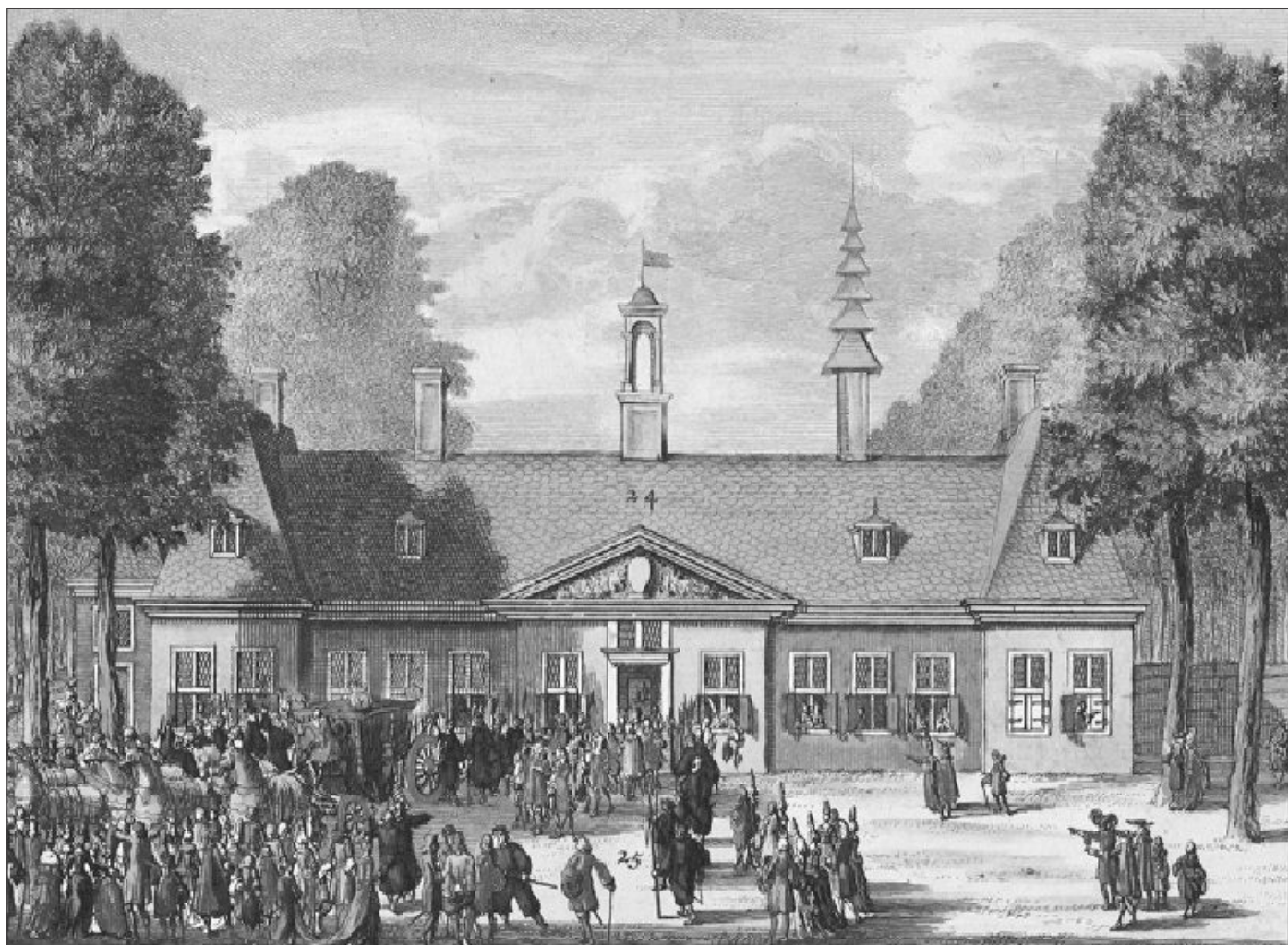
Van het lastig pack verlost

Dat Cats bestuurlijk talent had, blijkt wel uit het feit dat men Cats na zijn terugtreden toch verzoekt de leiding van een delegatie op zich te nemen teneinde in Engeland verzet aan te tekenen tegen de uitvaardiging van de Acte van Navigatie. Weet u nog: uit handelsnijdver mocht o. a. Nederland slechts goederen van eigen bodem daar invoeren, zelfs geen vis? En ook nog dat Grotius zijn groots standaardwerk 'Mare Liberum' een jaar later (1652) uitbracht?

Wanneer hij ten lesten daarvan bevrijd is en afscheid heeft genomen van Hunne Hoog-mogenden laat hij op zijn buiten Sorghvliet in 1652 een huis bouwen om zich daar te settelen.

Deze plaats met zomerhuisje bezat hij al veel langer, maar nu ontbreekt het deze landman niet aan ijver om de boel te gaan cultiveren. Vrijwel dagelijks

Jacob de Witt, burgemeester van Dordrecht, paneel 74,5 x 60,5 cm. Gesigneerd en gedateerd m.r. AE 67 f. A 1657 Dordrechts Museum, Dordrecht.

Het huis Sorghvliet (thans Catshuis) in Den Haag. Gravure van Johannes van den Aveele, circa 1690.

houdt hij zich bezig met kappen en hakken, enten en snoeien van bomen. Zo tovert hij de buitenplaats om tot een park, dat hij voorziet van rechte lanen, rotspartijen, prieeltjes, grotten en zelfs bedriegertjes ontbreken niet. Met die verborgen fonteintjes bezorgt hij echt-Catsiaans genodigde deftige Haagse joffers de schrik van hun leven! De laatste levensjaren brengt deze pensionaris - nu echt met pensioen wat wij eronder verstaan - voornamelijk door op zijn landgoed, waar hij niet alleen joffers nodig, maar ook tal van Haagse predikanten van zijn kleur en zelfs worden er besloten kerkdiensten belegd.

Gaan waar de woorden gaan

Als reeds gezegd: hoewel hij behoorde tot de aristocratie, richt hij zich als dichter tot de bredere volksklasse, waar hij gelezen en genoten werd 'tot nutte lering'. Hoeveel hij in zijn tijd op maatschappelijk of politiek terrein ook betekend mag hebben, voor tijdgenoot en nageslacht is hij een der leidlieden geweest van het calvinistische volksdeel, de kleine luiden. Vandaar de erenaam van Vader Cats, de populaire volksdichter van onze krachtige zeventiende eeuw, wiens werk in veel gezinnen als tweede huisbijbel in hoge ere stond. Naar eigen zeggen heeft hij "overal gepoocht te gebruyken een openbare, eenvoudige, ronde en gans gemeene manier van seggen, deselve meest overal ghelijck makende met onse dagelickse manier van spreken, daarin alle duysterheit (so veel ons doenlick is geweest) schouwende" (= mijddende).

Wat kun je al; neuzend in 'Alle de Wercken' (pas postuum verschenen in 1665) niet terugvinden? Als reeds opgemerkt gaat hij eerst in 1618, als hij dus reeds vier kruisjes achter de rug heeft, echt als dichter in de openbaarheid treden, te beginnen met het genre van de zgn. emblemata, verlucht met prachtige prenten van zijn Haagse vriend, de schildergraveur Adriaen van der Venne. We noemen twee bundeltjes 'stomme beelden, ende nochtans sprekende': 'Sinne - én Minnebeelden' en uit Cats' Dordtse jaren 'Spieghel van den Ouden ende Nieuwen Tijd'. Naast emblematicus is deze een rasverteller, getuige 's Werelts begin, midden en eynde, besloten in den Trouwingh' (1637 en ringh = cyclus). Het is een verzameling berijmde novellen, waarin het bekendste verhaal gaat over het Spaanse heidinetje (= zigeunermeisje) en men moet lang zoeken aler je in de literatuur iets zo spannends tegenkomt. De auteur geeft hierin meer dan een reeks berijmde trouwgevallen, hij voegt bij elk 'geval' een in proza gestelde dialoog tussen een oudere en een jonge man, een tweespraak dus, waarin kwesties aan de orde komen die door de voorafgaande vertelling worden opgeroepen. Heel aardig is dat hij in de Inleiding zijn ellendicht voorstelt als een kind: 'Al was ick ongetrouwt, ick kreegh een echte kint, / Niet by een witte vrou, maer uyt den swarten int' (= inkt).

Verteller en moralist is hij ook in een derde groep werken die men kan onderscheiden, te weten de meer beschouwelijke gedichten, het 'leerboek met de langademige titel: 'Houwelick, dat is het gansch Beleyt des Echten-Staets, Afgedeylt (= opgedeeld) in

ses Hoofstucken, Te weten: Maeght, Vryster, Bruyt, Vrouwe, Moeder, Weduwe', Behelzende mede de Mannelijcke Tegenplichten', voor het eerst in 1625 uitgekomen. In de Inleiding staat 'Wij en schrijven noch tot oneerlickheit, noch tot geckernye, maer tot stichtinghe, en dat heuselick immers soo verre onse swacke penne in de Nederlantsche tale heeft connen toereyken' Het is een leerdicht waarin de auteur aan de vrouw de plichten voorhoudt die ze in de verschillende fasen van haar leven dient te volgen. Diens bescheidenheid in het voorwoord uitgedrukt en dat toegift over de taken des mans siert hem! Wat niet wegneemt dat hij de nog typisch zeventiende-eeuwse opvatting over het 'huiswif' verwoordt. Haar noemt hij 'het beste stuk van 't huisbedrijf en gelijk het oog van de meester het paard vet maakt, zo maakt dat van de vrouw de kamers net. O zo, de verhouding tussen man en vrouw wil hij niet 'verdraeyt zien, zodat 't haentje zou zwijgen en 't hintje kraeien.'

Beschouwelijk zijn eveneens de meeste werken uit Cats' laatste levensjaren, zoals zijn autobiografie: 'Ouderdom, Buytenleven en Hofgedachten op Sorhgvliet'. Een ogenschijnlijk onbelangrijke gebeurtenis vormt vaak aanleiding tot een moraliserende overpeinzing. De gedichten tonen diepe vroomheid, die met pijnlijke nauwgezetheid het eigen leven toetst aan de normen van de Schrift.

In 'Twee en tachtigh-jarigh Leven' verhaalt hij eveneens zijn levensgeschiedenis.

Nadere kennismaking met zijn dichtwerk

Waarin schuilt nu het eigene van Cats' kunst? Hij is er zich van bewust dat de mens zijn creativiteit niet maar op eigen houtje kan ontwikkelen. Niet de herkomst van de stof is van belang, maar de geschiktheid voor het gestelde doel. Want met zijn poëtisch werk wil hij leermeester van medemensen zijn en het bereiken daarvan is hem een zaak van roeping geweest. Op deze manier is hij een volksdichter geweest en wel vanuit een calvinistisch gezichtspunt. Daarbij is de gewone volkstaal voor hem het voertuig geweest om zijn gedachten met alle voor- en nadelen daaraan verbonden een bredere schare aan te spreken. Een zekere breedsprakigheid doet aan dat alles geen goed, maar de tijdgenoot verdraagt dat niet alleen, maar waardeert zelfs de aartsvaderlijke toon, waaraan thans menigeen zich stoort. Met zijn emblemata (plaatjes met praatjes) treedt hij met grote allure zijn tijdgenoten en nazaten tegemoet met een eigentijds genre, wat van zijn overig werk ook geldt. Voorts is hij behalve een uiterst belesen man een scherp observator, een buitenman van huis uit. We vinden bij hem die echt zeventiende-eeuwse aandacht voor al wat leeft en bloeit, voor bomen en bloemen, vogels en vissen, zelfs voor nietige diertjes als spinnen en muggen. Ook het geringste schepsel is liefdevolle beschouwing waard: ten eerste omdat men er Gods scheppingsglorie in kan zien schitteren - heeft de zeventiende eeuw niet de grootheid van het microscopische ontdekt? -. Ten tweede is er altijd wel een les uit te trekken in zedelijke, maatschappelijke of religieuze zin.

Hij kent de geur van stoffige folianten, maar niet minder die van pas omgeploegde kleigrond of los zand. Tevens blijft dit alles vingerwijzing, zoals we dat kennen van Guido Gezelles krinkelende, winke- lende waterding, dat al schrijvende heen wijst naar de heilige name van God! Heel Cats' werk en werke- lijkheid is daarvan doortrokken.

Waardevol zijn ook diens spreuken, deels van eigen makelij, deels bestaande spreekwoorden op rijm gezet: We noemen een stel pittige puntdichten, zgn. Sin-spreuken, voor het merendeel uit de 'Spiegel van den Ouden en de Nieuwen Tijd'.

Cats leest zijn volk de les

Typierend voor de wijze waarop hij ons zijn lessen leest in de hoop dat wij deze ter harte zullen nemen is bijvoorbeeld:

*Wil je voordeel, Leest met oordeel ' , waarnaast te bedenken valt
Wie maer één boeckjen heeft gelesen / Dat placht een neus-wijs mensch te wezen.*

Of aansporing tot spaarzaamheid in:

De neerstige hant, / En sparige tant / Koopt ander luy lant.

Maar: 'Wie in sijn lant geen kooren zaeyt, / 't Is zeker dat hij distels maeyt.

Vaderlijk geeft vader Cats zijn adviezen op het gebied van huwelijk en nakroost:

*Wie peert of wijf soeckt sonder gebreecken / Die mach het werck wel laten steecken, / En denken dat hy bed en stal / Voor eeuwich ledigh hpuden sal.
Geen peerde dient gekocht, / Geen vrijster bij de keers gezocht. / Zo wilt gij niet bedrogen zijn./ Zo wacht de klaren zonnenschijn.
Bouwt en trouwt met uws gelijk, / Arm met arm, en rijck met rijck*

Net met kuys, en mors met vuyl / Valck met valck en uyl met uyl.

Straft kintsche feylen aen u kint, / Eer ghy daer mans-gebreken vint.

Vrient, sijt ghy wijs, Buygt jeugdigh rijs, / Want d'oude stam / Is al te stram.

*'t Is wel, naer mijn begrip, in ouden tijd gezeid
't Is beter, dat het kind, dan dat de moeder schreit.*

*Straft vry wel hart u weerde kint, / Indien ghy dat op leugens vint /
En soo ghy eenigh ding vermeugt, / Leert waerheyt spreken aen de jeugt*

*Indien de jonkheid niet en deught,
En geeft de schuld niet aan de jeught;
De vader self verdient de straf,
Die haar geen beter les en gaf. .*

Die wel bemint / kastijt sijn kint.

Nu nog enige levenslessen om te eindigen met een- tje, waarin een ietsepietsie plat woord voorkomt, maar dat tref je meer aan in zijn oeuvre en beslist ook in die tijd:

Indien ghy vreck en gierich sijt, / Soo weest het dan van uwen tijd.

*Weert lieve, weert het wied, en dood het boze kruid,
Eer dat het verder gae, en eer het wijder spruit.
De boom, die ons bedeckt, en nu begint te bloeyen ,
Was maer een enkel rijs, toen hij begon te groeyen .
En nog zo wast hij voort, en zo hij langer staat,
Zo zult ghij vruchten zien, en in de vrucht ... het zaad.
Wie spreekt, die saeyt, / Wie hoort, die maeyt.*

Cats' Sinne- en minnebeelden. Gravure uit embleem 9.

*Een harde steen die wet het ijser, / En harde slagen
maecken wijser*

*Het puntje van een gaeuwe pen / Is 't felste wapen
dat ick ken.*

*Al draagt een aap een gouden ringk / Het blijft toch
maar een leelijck dingh.*

*Om der wille van de smeer / Lickt de kat de kande-
leer.*

*Het is van ouden tijt bevonden, / Van sachte meesters
vuyle wonden.*

Haestige spoet / Is seldom goet.

*Wie aen den weg timmert, heeft veel berichts (ook
berechts = aanmerkingen).*

Deze 'waarschouwing' bijv. dient weer als opschrift
voor een gedicht-in-den-brede

't Is om niet gefleuyt, als het peerd niet en pissen wil.

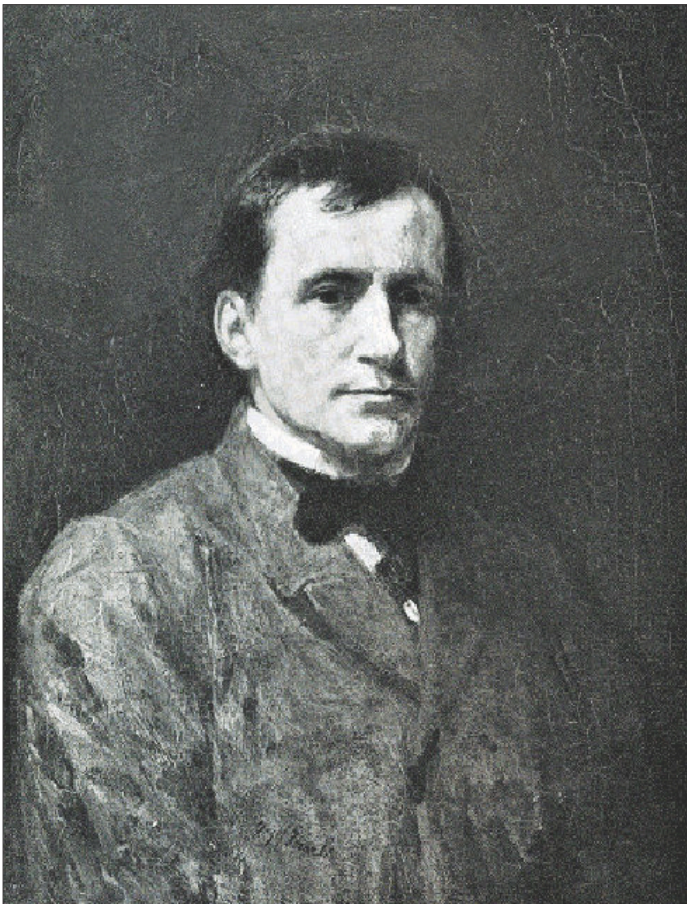
Waardering van toen naar nu

In die zeventiende eeuw zijn de Statenbijbel en Ja-
cob Cats 'het baken en kompas geweest, waarop tal
van Nederlandse gezinnen door de golven van het
leven zijn gestuurd. Tijdgenoten huldigden preek-
vader Cats, die zich erop toelagde 'de jonkheid alle

dertele dichten te ontweldigen'; de geleerde Cats,
die vermaak verschaft door wijsheid, maar ook de
"zoete" Cats, de meester van de vloeiende strelende
dichtregels. Uiteraard heeft deze populariteit in later
eeuwen aan sterke schommelingen blootgestaan.
Vrij lang zijn z'n werken aldoor herdrukt, zijn be-
rijmde verhalen en stichtelijke rijmen gelezen, maar
in de negentiende eeuw begint zijn roem te tanen.
Zal hierin meegespeeld hebben het feit dat Cats' oeu-
vre wemelde van huis-, tuin- en keukenonderwerpen,
terwijl het krachtige leven van ooit in zijn poëzie
amper spiegelde? Slechts sporadisch bezingt hij de
grote gebeurtenissen van zijn tijd, hoogstens kom
je een lofdicht tegen op de Dordtse Synode of op de
triumferende Tromp.

Het leven van Jacob Cats kenmerkt zich door ge-
lijkmatic toenemen in aanzien, macht en vermogen.
Heel gewichtige functies heeft hij bekleed en door
de bank genomen waren die goed gehonoreerd.
Misschien komt het daardoor dat de criticus- reus
Busken Huet hem venijnig te lijf gaat: hij noemt 's
mans populariteit een nationale ramp en meent dat
die godvrezende moneymaker - zo noemt hij hem -
met zijn poëzie een wauwelig en geniepig volk heeft
gekweekt. Wel weer pleister op de wonde is dat hij
even verderop in zijn tirade diens echtheid en waar-
heid prijst: 'Hij is nieuw geweest en een dichter die
dit weet te zijn, veroudert niet'.

Nummer twee is de negentiende-eeuwer Potgieter,
die zat er niet zo ver naast door Cats' werkjes van
kunst te vergelijken met 'een trekvaart, effen in
bijna allen wind en weer. Bij hem vaar je met de

Cd. Busken Huet. Kopie door Coen van Oven
Zomerzegel 1940. Ontwerp en kopergravure van

Naar een origineel van Jozef Israëls
E. Reitsma-Valenca; E.J. Potgieter 1808 - 1875,

trekschuit, glijd je langs Hollands landouwen en je ziet af en toe het beweeg van loovers der boomen en daartusschen landhuizen met opene vensters, die vertellen van Oud-Hollands leven'. Deze zelfde schepper van de figuur Jan Salie in diens 'Jan, Jannetje en hun jongste kind', ziet in Cats' werk tendensen terug van die Jansaliegeest in eigen tijd. "Ik kan het Cats nauwelijks vergeven dat hij 'het saaijen jongskan aan zijn knieën liet spelen'"!

En een derde is dr. Abraham Kuyper. Ook die mist diepte; 'Hoge poëtische vlucht heeft Cats dan ook nimmer genomen. Onzer was het polderland en hierin de huiselijke genieting, maar het bleef ategader gelijkvloersch'.

Dichter Cats wordt zeker de laatste honderd jaren nauwelijks meer 'onverplicht, gelezen'. Bilderdijk, die hem toch wel bewonderde, constateerde al dat alleen vrouwen, oude lieden en het plumpe gemeen hem nog savoueerden. In de indrukwekkende foliant 'Alle de Wercken' vallen er vast voor geïnteresseerden nog prettige vertellingen op rijm te vinden en tevens levert zijn spreekwoordenverzamelingen wie-weet een aangename tijdpassering? Als toegift nog eentje:

*Als de most, te nau bedwonghen
Leyt en worstelt, leyt en sucht,
Sonder adem, sonder lucht,
Siet dan doet hy vreemde spronghen,
Siet! dan rieckt de gansche vloer
Nae de dampen vande moer:
Alle banden, alle duyghen,
Die het vry, het edel nat
Hielden in het enghe vat,
Moeten wijcken, moeten buyghen,
Voor de krachten vanden wijn,
Hoe gewellich datse sijn*

Ziedaar, dan volgt de 'sinne-les': 'strenghe princen, harde vorsten', die te dictatoriaal optreden 'doen het al in stucken borsten. / Want een rijck van enkel dwangh / duert gemeenlijck niet te langh'.

Tot besluit

Nog één aardig fabeltje, dat naar vorm en inhoud zowel typerend is voor Cats' dichtspel als ook enigermate zijn karakter tekent: Het heet:

*Van het riet en de eyckenboom
Een omgewayde Eyckenboom,
Quam drijven met een snellen stroom ,
Quam drijven in het groen riet,
Gewassen aen de gulle vliet.*

Daarop volgt de dialoog tussen het dun gewas, onbeschadigd en het eykenhout:

*Ik ben ontworteld en op de grond gesmakt / en gi,
zwak en teer gewas, / staat nog fier overend. Het*

rietbosje antwoordt spotlachend: *Als hooge boomen
uws gelijk / En dat alleen vermidts ick wijck / Ver-
midts ick buygh en duyck, en nijgh, / Tot dat ick beter
weder krijgh;*

Het rijm besluit met:

*Ghy vrienden, wieje wesen meught,
Weest buyghsaem, 't is een nutte deught,
En als het dondert in de lucht,
Soo dat schier al de werelt sucht,
Dan buyght u, buyght gelijk een riet,
Soo valt op u het onweer niet.*

Cats, ach, de kleinste dingen heeft hij tot kostelijke zinnebeelden omgewerkt en hij verhaalt van het gewone menselijk leven van eeuwen geleden. Het modern-menselijke van hem is nu dat hij dwars door rijkdom en weelde tracht heen te kijken maar onder-tussen... excuus voor die ondeugende gedachte - het donderde in de lucht in Cats' dagen, doch heeft hij soms niet gebogen en is op hem geen ander onweer gevallen dan een bui dukaten.

Wij – buitenstaanders uit de eenentwintigste eeuw – storen ons bij herlezing aan de talloze herhalingen van verzuchtingen en overpeinzingen. Zijn materialistische en tegelijk dwars daardoor heen zijn speurtocht naar innerlijke vastheid maken hem tot een mens in wie wij actuele levensproblemen kunnen herkennen. Zijn dichtwerk gunt je een blik in de zeventiende-eeuwse zeden, maar niet minder in de levensloop van een boeiend dichter uit ons roerig verleden: de hooggeleerde en zoetvloeiende Zeeuwse dichter Jacob Cats. Dit is eveneens de titel van een boek, geschreven door Domien ten Berge¹, waaraan ik een behoorlijk aantal gegevens heb ontleend.

Emblematbundel van Jacob Cats. Uitgegeven door de drukker Jan (Janssoon) Scheffer (III) 's-Hertogenbosch (?)

¹ D. ten Bergen, *De hooggeleerde en zoetvloeiende dichter Jacob Cats*, 's-Gravenhage, 1979.

Arnout Leers door Dionijs van Nijmegen (1705-1798). Potloodschets. Voorstudie voor een portret 18,6 x 15,8 cm. Museum Boijmans Van Beuningen (MB 1241 recto PK).

Arnout Leers, heer van Ameide, schepen van de stad Rotterdam en directeur van de Levantsche handel. Een biografie

Herman Beckmann

Zijn grootouders van vaderskant, Arnout Leers en Jannetje van Berkel

Arnout Leers is vernoemd naar zijn grootvader. Die werd in 1616 in Aken geboren. Hoogstwaarschijnlijk is hij naar de Nederlanden uitgeweken in verband met de voortdurende strijd tussen katholieken en protestanten in

Duitsland. Hij ging op 16 december 1642 in Rotterdam in ondertrouw met de dan twintigjarige Jannetje van Berkel. Zij was de dochter van de predikant Reinier Claesz. van Berkel en Helena Mosisdr. van Nerveen. Het echtpaar kreeg vijf kinderen: Arnout (1643), Helena (1646), Reinier (1654), Anna (1657) en Joannes (1660). Arnout Leers was uitgever en boekhandelaar in Rotterdam. Hij publiceerde onder andere het boek *Valerie Maximi*. Zoon Arnout was lid van het boekverkopergilde in Den Haag en werd in 1685 benoemd tot kamerbewaarder van de Staten van Holland en de Staten-Generaal. Arnout Leers stierf in 1673 en werd begraven in de Grote- of Sint-Laurenskerk in Rotterdam. Zijn weduwe zette eerst alleen en later samen met haar zoon Reinier het bedrijf voort. Jannetje Leers stierf in 1694 in Rotterdam.

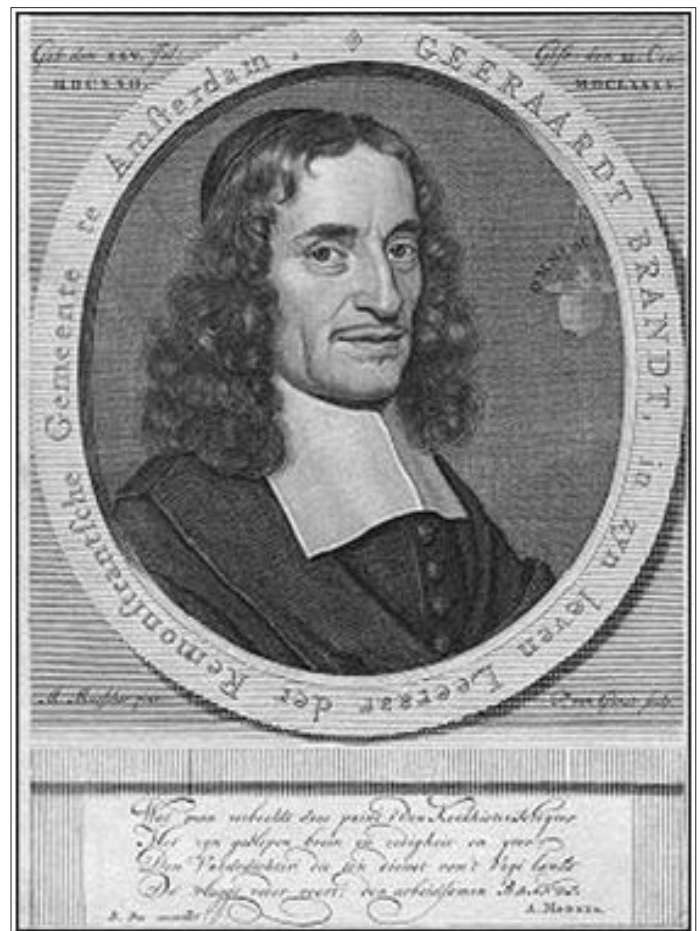
Zijn overgrootouders van moederskant, Caspar Barlaeus en Barbara Sayon

Caspar Barlaeus werd op 12 februari 1584 in Antwerpen geboren als zoon van Caspar van Baerle en Cornelia Eerdewijns. Na de inname van Antwerpen door de Hertog van Parma, Alexander Farnese, vluchtte het gezin naar Zaltbommel, waar zijn vader rector werd aan de Latijnse school. Caspar Barlaeus werd tot predikant opgeleid in Leiden en in 1609 trouwde hij in Nieuwe-Tonghe met Barbara Sayon uit Brugge (?-1635). Hij was daar predikant tot 1612. In 1617 werd hij hoogleraar in de logica in Leiden aan het Staten Collegie. De twist over de predestinatie binnen de gereformeerde kerk noopte van Baerle te kiezen voor de remonstranten. Dit leidde tot zijn ontslag als hoogleraar. Hij vertrok naar het Franse Caen, waar hij geneeskunde studeerde en ook promoveerde. Hij keerde terug naar Amsterdam, alwaar hij aan

het Atheneum Illustre in 1641 hoogleraar werd in de filosofie. Barlaeus was lid van de Muiderkring en een goede vriend van P.C. Hooft. Hij overleed op 14 januari 1648 te Amsterdam en werd daar begraven in de Nieuwe Kerk in Amsterdam. Uit het huwelijk met Barbara Sayon werden vier kinderen geboren, een zoon, Caspar, en drie dochters. Een van hen was Susanna van Baerle (1622-1674).

Barlaeus kende Rembrandt. Bij twee etsen van Rembrandt heeft hij gedichten gemaakt: een bij een ets van de predikant Cornelis Claesz. Anslø (1592-1646) en een ander gedicht bij een postume ets van de predikant Jan Cornelis Sylvius (1564-1638).

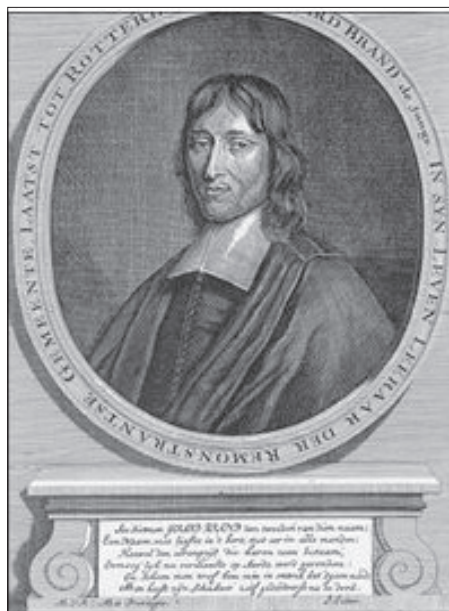
Zijn grootouders van moederskant, Gerard Brandt en Susanna van Baerle

De vader van Cornelia Brandt was Gerard Brandt. Hij werd geboren op 25 juli 1626 in Amsterdam. Gerard Brandt was de zoon van de horlogemaker Gerard Brandt en Neeltje Jeroens. Zijn vader was een bestuurder van de Amsterdamse Schouwburg. Op zijn zeventiende jaar schreef Geeraardt Brandt het treurspel *De veinzende Torquatus*, een soort Hamlet gesitueerd in Rome. Oorspronkelijk werkte hij ook als horlogemaker, maar door zijn contacten met Caspar Barlaeus en speciaal diens dochter Susanna besloot hij te gaan studeren en werd hij remonstrants predikant, geschiedschrijver en kerkhistoricus. Hij verwierf een grote naam met *Historie der reformatie* in vier delen (1671, 1672, 1674, 1704). Ook schreef hij biografieën over Hooft (1677), Vondel (1682) en Michiel de Ruyter (1687). Hij trouwde op 8 septem-

Caspar Brands (1653-1696)

Gerard Brandt (1657-1683)

Joannes Brandt (1660-1708)

ber 1652 met de dertigjarige Susanna van Baerle¹. Zij was een zeer geleerde vrouw en dichteres. Het echtpaar kreeg zes kinderen: vier jongens en twee meisjes, Anna en Cornelia. Van de vier jongens overleed er een vlak na de geboorte. De drie andere werden alle remonstrants predikant: Caspar, Gerard de jonge en Joannes.

Vlak voor Susanna's huwelijk met Gerard Brandt schilderde Gerard Pietersz. Van Zijl een portret van haar². Joost van den Vondel dichtte hier een bijschrift bij:

*Op d' Afbeeldinge van Susanna van Baerle,
de Bruidt van G. Brandt.*

In geenen Trou-ring blonk ooit Indiaensche Paerle
Zoo zuiver als Suzan, in 't Huys-gezin van Baerle.
Zy dooft met haar gezicht den klaersten Diamant.
En stookt in 't kilste Hart een overkuischen Brandt.
De schoonheit, jeugt en deugt verzamten
hier te gader.
Maar 't rijp verstand verbeeldt het oordeel
van haar Vader.

Gerard Brandt overleed op 12 oktober 1685. Zijn vrouw Suzanna was al op 11 juli 1674 overleden.

Zijn ouders, Reinier Leers en Cornelia Brandt

De vader van Arnout Leers, Reinier Leers, werd op 17 november 1654 in Rotterdam geboren en trouwde aldaar op 20 februari 1696 met de tweeëndertigjarige Cornelia Brandt, de weduwe van de Rotterdamse koopman en dichter Frans de Haes.

Uit dit huwelijk werden drie kinderen geboren: Johanna, die op 6 februari 1697 werd gedoopt; Arnout,

die in Rotterdam werd gedoopt op 2 augustus 1698, en Reinier, die kort na de geboorte is gestorven en op 13 april 1701 werd begraven.

Reinier Leers was een van de belangrijkste uitgevers en boekverkopers van zijn tijd. Hij had een omvangrijk fonds van spraakmakende boeken, die in diverse andere landen niet gepubliceerd konden worden. De belangrijkste auteurs van zijn fonds waren uitgeweken Franse Hugenoten; Pierre Bayle, Richard Simon, Nicolas Malebranche en de gebroeders Basnage³. Zijn uitgeverij was onder andere leverancier van boeken aan de 'Bibliothèque du Roi' in Parijs. In 1697 besloot Reinier de *Dictionnaire Historique et Critique* van de Franse filosoof, historicus en criticus Pierre Bayle (1647-1706) uit te gaan geven. Deze publicatie was de Fransen zeer onwelgevallig, maar niettemin bleef hij boeken leveren aan de Bibliothèque du Roi tot in 1707⁴.

Op 2 mei 1709 verkocht Reinier zijn uitgeverij en boekhandel voor het voor die tijd astronomische bedrag van fl 120.000,= aan de Duitsers Michael Böhm en Caspar Fritsch.

Op 29 april 1714 werd hij verkozen tot schepen van de stad Rotterdam⁵.

In september van datzelfde jaar werd hij door de Stad Rotterdam afgevaardigd om, samen met de Amsterdammer Jan Six, te gaan onderhandelen met de Franse overheid om het postverkeer tussen beide landen te verbeteren. Reinier Leers werd tijdens de onderhandelingen ziek en stierf op 14 november 1714 in Parijs. Het stoffelijk overschot werd naar Rotterdam overgebracht, maar eerst op 1 februari 1715 begra-

1 Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland, Susanna van Baerle. Website: <http://inghist.nl/Onderzoek/Projecten/DVN/lemmata/data/baerle>.

2 Ik heb dit portret niet kunnen traceren.

3 O. Lankhorst, Reinier Leers (1654-1714), Uitgever & Boekverkoper te Rotterdam, Amsterdam, 1983.

4 Leers en andere Nederlandse uitgevers gaven boeken uit die in Frankrijk verboden waren, maar die de Franse overheid wel wilde hebben. Met dank aan Dr. O. Lankhorst.

5 Gemeente Archief Rotterdam, Oud Archief, 42, Resoluties Vroedschap, f. 99v: 29-4-1714.

ven in de Grote of Sint-Laurenskerk in Rotterdam. Om erkentelijkheid voor zijn werk in Parijs te tonen, overhandigde de Vroedschap een zilveren lampetkan aan Cornelia Brandt⁶, alsmede een somma gelds om tegemoet te komen aan de kosten die Reinier Leers tijdens zijn reis naar en tijdens zijn verblijf in Parijs had gemaakt.

Net voor zijn vertrek naar Parijs lieten Reinier en Cornelia notarieel vastleggen, dat indien een van hen zou komen te overlijden, de kinderen niet naar de weeskamer zouden gaan. Johanna, Jacoba Jacomina en Arnout waren toen nog minderjarig. Zij vroegen aan Arnout van den Bergh⁷ het voogdijschap op zich te nemen, die dat accepteerde.

Cornelia Leers-Brandt werd bijna 75 jaar oud. Zij werd op 25 juni 1738 begraven in de Grote of Sint-Laurenskerk in Rotterdam. Haar kleinzoon Frans de Haes schreef bij deze gelegenheid het gedicht⁸ *Liefde-tranen gestort by de uitvaart myner eerwaarde grootmoeder, Vrouwe Kornelia Brandt, laetst weduwe wylen den edelen agtbaren Heer Reinier Leers, in zyn agtb. leven regerend schepen der stad Rotterdam.*

Frans de Haes (1708-1761)

Zijn halfbroers uit een eerder huwelijk van zijn moeder met Frans de Haes

Zijn moeder trouwde in haar eerste huwelijk in november 1683 met Frans de Haes (1658-1690). Hij was koopman en dichter. Uit dit huwelijk werden de volgende kinderen geboren: Gerard (1684-1686), Joan (1685-1722), Gerard (1687-?), Maria (1689-1691) en Frans (1691-1692). Er bleven dus maar twee zonen in leven: Joan en Gerard. Joan trouwde met een nicht, Cornelia de Haes. Uit dit huwelijk werd Frans de Haes (1708-1761) geboren.

Joan werd door Cornelia Brandt niet in haar testament opgenomen, omdat hij zoveel van haar had geleend en niet terugbetaald, dat dit bedrag ruimschoots zijn kindserfdeel had overstegen. Wel kreeg zijn zoon Frans van zijn grootmoeder in haar testament *'een Lijfrentebrief ten laste van de Generaliteit, staande ten zijnen lijve in dato 1 Maart 1710 reg. no. 1651 sto. gevende een rente van omtrent veertig guldens jaarlijc'* toebedeeld.

Frans de Haes¹⁵ was net als zijn vader koopman en dichter. Zijn tweede echtgenote, Alida Reesen, heeft na zijn dood zijn nagelaten gedichten uitgegeven. Zij droeg de bundel op aan de *'Achtbaere Ooms'* van haar overleden man, Arnout Leers en François van der Hoeven.

Joan de Haes (1685-1722)

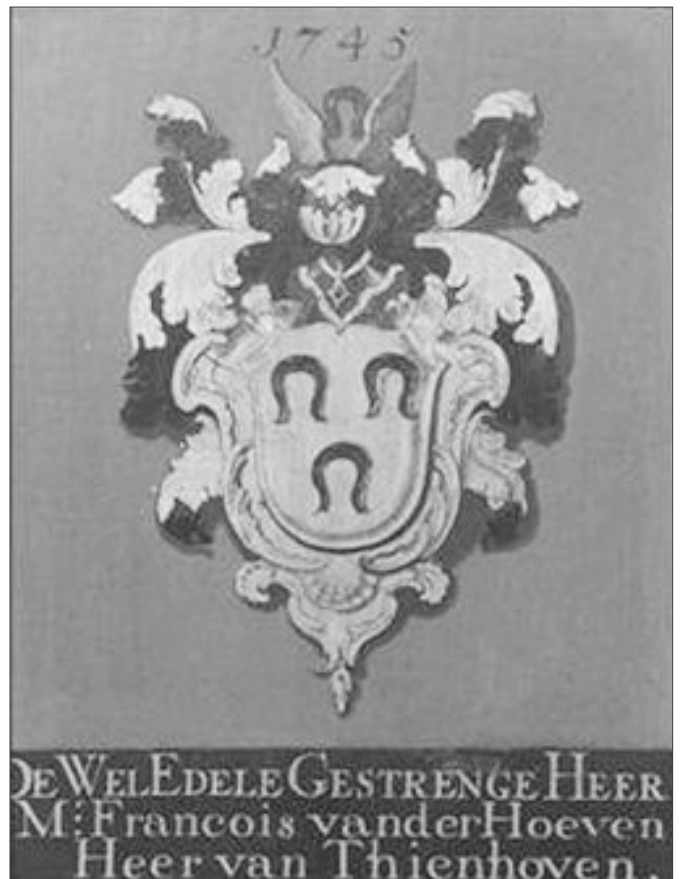
⁶ Cornelia Brandt zou deze zilveren lampetkan in haar testament vermaken aan Arnout Leers.

⁷ Arnout van den Bergh was de zoon van Helena Leers en Isaack van den Bergh. Helena was een zuster van Reinier Leers.

⁸ De nagelaten gedichten en Nederduitsche spraakkunst van wylen den heer Frans de Haes, Amsterdam, 1764, pp. 44-46.

Wapen van Johanna⁹ Leers, Vrouwe van Tienhoven.

Wapen van François van der Hoeven, Heer van Tienhoven.

Zijn zuster Johanna Leers en François van der Hoeven

Johanna werd gedoopt op 6 februari 1697 te Rotterdam en trouwde op zesentwintigjarige leeftijd op 30 september 1723 met de achtendertigjarige François van der Hoeven. Het echtpaar kreeg vier kinderen: Dirk Jan, Reinier, Maria¹⁰ en Cornelis. Van der Hoeven stamde uit een oud Rotterdams patriciërs geslacht, zijn ouders waren Dirk van der Hoeven en Maria Hennequin. Hij was advocaat voor het Hof van Holland, directeur van de Maatschappij van Assurantie, Discontering en Beleeningen te Rotterdam en kassier van de Wisselbank aldaar. In 1745 werden Johanna Leers en François van der Hoeven vrouw en heer van Tienhoven.

Het echtpaar van der Hoeven liet een huis bouwen aan de Rechter Rottekade in Rotterdam, daarvoor werd 'Het Huis den Arend' afgebroken. Het huis werd verkocht na het overlijden van beide echtlieden in 1766¹¹. François van der Hoeven overleed op 3 december 1765 en werd in het familiegraf in de Sint-Laurenskerk in Rotterdam begra-

⁹ Het wapen van Johanna Leers is zo goed als identiek aan het wapen van Arnout Leers. Alleen de hartschilden verschillen. Johanna heeft een hartschild met een ham (Tienhoven), terwijl het hartschild bij Arnout gedeeld is: I. Ameijden

II. Herlaer (gevierendeeld): 1. en 4. op goud een roode beurtelings gekanteelde dwarsbalk; 2. en 3. op zilver drie blauw gekroonde en getongde leeuwenkoppen.

¹⁰ Maria werd geboren in 1730 en overleed in 1798. Zij was getrouwd met Jan Cornelisz. Van Vollenhove.

¹¹ De verkoop vond plaats op 2 Juni 1766 aan Maria Marta Ie Cointe, weduwe van Mr. Cornelis de Normandie. Het huis wordt omschreven als 'een buytenplaats, bestaande in een huys, thuyne, bepotingen en beplantingen daerop staende, oranje huys, thuyne manshuys, loots, laanen, vijvers fonteynen, cascades, grotwerken en menagerie. Voorts nog een pakhuys, zolders, eest en erven,.. alsmeede nogh een koetshuys, stallingh en erve.'

ven. Acht dagen later stierf Johanna Leers. Ook zij werd in het familiegraf begraven. Op 24 december 1766 vond de definitieve boedelscheiding plaats. Elk van de vier kinderen werd fl 65.600,= toebedeeld!

Zijn huwelijk met Christina Uijlenbergh

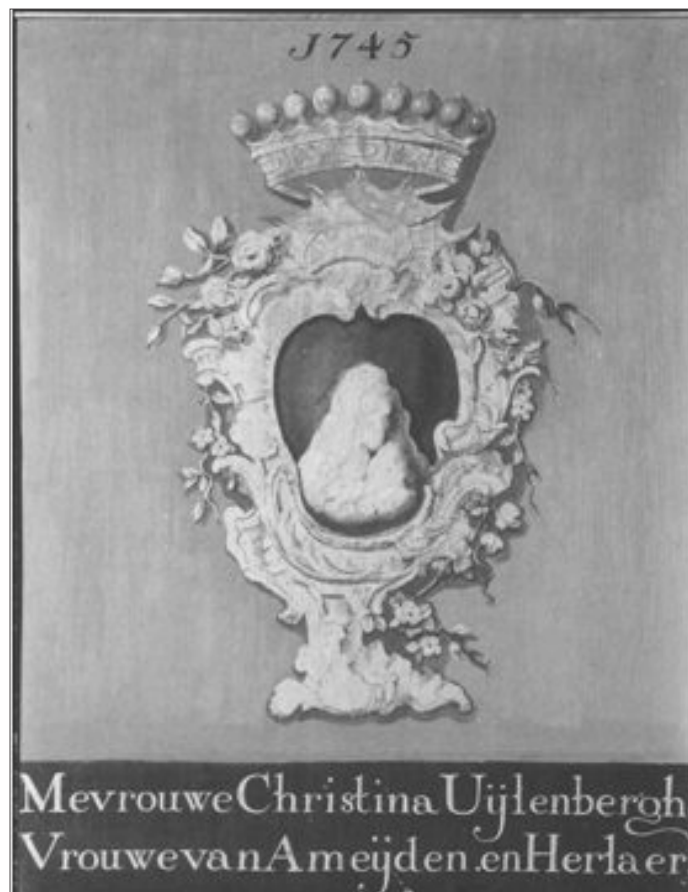
Arnout Leers was in 1737 en 1738 schepen van de stad Rotterdam. Ook zijn vader en zijn zoon waren schepen van de stad Rotterdam. Van 1738 tot 1748 was hij kapitein bij de Rotterdamse Schutterij.

Arnout Leers door Dionijs van Nijmegen (1705-1798). Potloodschets 18,6 x 15,8 cm. Museum Boijmans Van Beuningen.

Wapen van Arnout Leers, oud-schepen van Rotterdam, Heer van Ameijden en Herlaer. Eigendom Gemeente Zederik.

Wapen van Christina Uijlenbergh, Vrouwe van Ameijden en Herlaer. Eigendom Gemeente Zederik.

Arnout Leers was directeur van de Levantsche handel en koopman in wollen- en hoedenmakerstoffen. Daarnaast importeerde hij op grote schaal merinoswol uit Spanje, die hij in zijn eigen wolwasserij aan het Schie liet wassen. Ook was hij een twintigtal jaren directeur van de Maatschappij van Assurantie, Discontingering en Beleeningen te Rotterdam¹². Zijn zwager François van der Hoeven was ook directeur bij deze Maatschappij.

Op 3 oktober 1724 trouwde de zesentwintigjarige Arnout Leers met de zestienjarige Christina Uijlenbergh. Zij was een dochter van Jacobus Uijlenbergh en Jacomina van Eijk en een nicht van Arnout van den Bergh en Margaretha van Eijk.

Christina en Arnout kregen drie kinderen: Cornelia (1725), Arnout (1731) en Jacoba. De laatste overleed ongehuwd omstreeks 1750.

In september 1745 werd Arnout Leers Heer van Ameide en Herlaer en zijn zuster Johanna Vrouwe van Tienhoven (zie pagina dertig van dit blad voor meer details) Tijdens de inhuldiging van de echt)paren Leers-Uijlenbergh en van der Hoeven-Leers op de 16de en 17de oktober van datzelfde jaar in Ameide en Tienhoven, droeg neef Frans de Haes een kolossaal dichtwerk van ongeveer tweehonderd versregels voor¹³.

Tijdens het 25-jarig huwelijksfeest van Arnout Leers en Christina Uijlenbergh op 3 oktober 1749, dat op slot Herlaer werd gevierd, declameerde Frans we-

derom een gedicht. Een beroemde achternicht van het zilveren paar, de dichteres Lucretia Wilhelmina van Merken, droeg ook een gedicht voor.

In zijn functie van Heer van Ameide en Tienhoven had hij bepaalde privileges, zoals bijvoorbeeld het collatierecht¹⁴. Zo benoemde hij in 1758 Hermannus van Breugel tot predikant in Ameide en Tienhoven. Van der Aa¹⁵ schrijft over Gerard van Breugel: Ameide-Tienhoven. Onder de Predikanten, welke hier gestaan hebben, verdient melding de geleerde Gerard van Breugel, die zich als zedenschrijver, beoefenaar der natuurlijke en vaderlandse geschiedenis, penningkundige en Latijnsche en Nederduitsche Dichter heeft doen kennen. Hij stond er van 1758 tot 1759. Wat zeker een rol bij deze benoeming zal hebben gespeeld, is de interesse van Arnout Leers voor natuurhistorische zaken.

Het testament van het echtpaar Leers-Uijlenbergh

In het testament van 24 pagina's wordt uitvoerig stil gestaan bij de verdeling van het onroerend goed van het echtpaar Leers-Uijlenbergh. Zoon Arnout kreeg de heerlijkheid van de Stede en Landen van Ameyde en Herlaer. Bovendien kreeg hij de wolwasserij en drogerij aan het

¹⁴ Het recht om predikanten te benoemen: aan vele heerlijkheden was het recht van collatie verbonden. De collatie werd bij toerbeurt verleend door de heer van Ameide en de heer van Tienhoven, door keuze uit een tweetal kandidaten door de kerkenraad aangeboden.

¹⁵ A. J. van der Aa, Biografisch Woordenboek der Nederlanden, Haarlem, 1859, 13e deel, p. 543.

¹² Rotterdams Jaarboekje 70, Rotterdam 1970, p. 352.

¹³ Paul Will besprak dit gedicht in zijn artikel Nog eenmaal de erven-Leers in relatie met onze twee-eenheid. Jaargang 19, nummer 2.

Schie in Rotterdam. Dochter Jacoba Jacomina kreeg het huis 'De Vergulde Ketel' in den Oppert, alsmede twee andere huizen in Rotterdam. Deze twee huizen waren verhuurd voor respectievelijk driehonderd¹⁶ en vierhonderd gulden per jaar.

Buiten Ameide en Herlaer, ontving Arnout jr. het recht om een Hoog Dijkheemraad¹⁷ in de Alblasserwaard te mogen aanstellen. Hij kreeg de Tiende¹⁸, de Hoender-, Capoen¹⁹- en Hofstede-gelden. Bij de Heerlijkheid hoorde ook het bezit van 'Den Bol'. Dit eilandje in de Lek lag voor Ameide. Bovendien kreeg hij het recht om pachtverguningen aan de veerschipers te verkopen en evenzeer voor de zalmvisserij op de Lek. Van het collatierecht²⁰ werd in het testament met geen woord gerept!

In dit toch zeer lijvige document wordt maar twee maal over schilderijen gesproken. Op bladzijde 1226 wordt gememoreerd dat de schilderijen in het huis 'De Vergulde Ketel' moeten blijven, bij overlijden van een van beide echtlieden en op de volgende pagina wordt vermeld dat dit ook van toepassing is op de schilderijen die op Herlaer aanwezig zijn.

Kennelijk was de familie Leers in geldnood, want ondanks de bovenstaande clausule werden binnen een jaar na het overlijden van Arnout Leers (†1 juni 1766) de verzameling schilderijen in mei 1767 geveild.

Het manuscript van Mr. P. van der Schelling

Van dit handschrift in octavoformaat²¹ zijn twee exemplaren bekend. Een manuscript is in het bezit van de eigenaar van Herlaer en een tweede exemplaar bevindt in de Koninklijke Bibliotheek in 's-Gravenhage (signatuur 131 G 43). De titel van het manuscript is: *Beschrijving van de Heerlijkheid, en Stede Ameyde, enz. mitsgaders van den Huize, en Hofstede van Ameyde, en van den Huize, en het Kastéél, en de Domaniale geregtigheden van Herlaer, met zijn toebehooren. Als ook van de Heerlijkheid, en stede Vyanen, voor zooveel de voors. Ameide en Herlaer daarmee eenige gemeenschap, of daartoe betrekking hebben.*

16 Dit huis was verhuurd aan Mr. P. van der Schelling. Bron: het testament van het echtpaar Leers-Uijlenbergh, p. 1220.

17 Het voormalige hoogheemraadschap De Alblasserwaard werd bestuurd door een dijkgraaf en dertien hoogdijkheemraden, meestal wat verkort tot hoogheemraad. Een van de dertien werd benoemd door de Heer van Herlaer. Een hoogheemraad kreeg een salaris van fl 450,= per jaar. Of hij zijn Heer hiervoor een douceur gaf, is mij niet bekend, maar zeker niet uitgesloten.

18 De tiende werd door Karel de Grote ingevoerd. Het is een afdracht van een tiende van de oogst. Een vierde gedeelte was voor de armenzorg, een ander kwart voor het levensonderhoud van de priester en weer een ander kwart ging naar het onderhoud van de kerkgebouwen. Tenslotte gingen de laatste 25 procent naar de bisschop.

19 Een capoen is een gecastreerde haan. Over nieuwgeboren vee en pluimvee werden ook een tiende ingehouden, dit werd ook wel 'krijtende tiende' genoemd.

20 Hoogstwaarschijnlijk werd dit collatierecht niet in het testament opgenomen, omdat het geen waarde vertegenwoordigde. Als deze aanname juist is, zal de reden dat de Heer van Herlaer het recht op het benoemen van een hoogheemraad wél opnam, te maken hebben gehad met financiële consequenties.

21 Het boekformaat, waarbij een vel in achten gevouwen is en dus zestien bladzijden kent.

Nevens de successie en opvolging van de heeren en vrouwen van Ameide en Herlaer, voor zooverre die uit de oudste bescheiden waren na te vorschen tot den lesten bezitter toe. Mitsgaders de oudste verlijfbrieven²², egte stukken en bescheiden, nevens de afteekeningen en verbeeldingen der voors. Landschappen, steden, sloten, huizen, geslagtwapenen, zegelen, enz., door Mr. P. van der Schelling²³, 1749.

Het Herlaer manuscript is voorzien van tekeningen van de auteur, wapenafbeeldingen en een gravure. Het is gebonden in leer en voorin staat een opmerking van Van der Schelling: 'N.B. Dit is het oorspron-

kelijk werk naar hetwelk ik een kopy, door mij geschreven met een drukletter, bestaande uit 606 bladzijden in een schilpadde band en verguld op snede, vervaardigd en vereerd heb aan de Heer en Vrouw van Ameide. Dog dit oorspronkelijk kreeg sedert meer afbeeldingen meer afbeeldingen en vermeerderingen dan de voors. Kopy...en bijzonder van zaaken Tienhoven betreffende' etc. De schilpadband is in de loop van de tijd verloren gegaan en vervangen door een lederen band. Het exemplaar in Den Haag is nog in uitstekende staat en heeft nog steeds haar 'schilpadde band'. Uit het bovenstaande is duidelijk dat het

22 Verlijfbrief is een brief waarin iets beleend wordt.

23 Mr. Pieter van der Schelling werd in 1692 te Rotterdam geb., studeerde aan het Atheneum in de rechten en tevens in het Remonstrants Seminarium, werd in 1712 tot prop. bij de Broederschap toegelaten, en bediende in dien rang de kleine gem. te Nijmegen tot zijn beroep te Gouda in 1712. Tijdens zijn verblijf aldaar, werd hij 18 Sept. 1721 als jur. cand. en met zijn kerkelijken titel in het Leidsche studenten-album ingeschreven; hij verkreeg in hetzelfde jaar den graad van meester in de rechten, en in 1725 eervol ontslag uit zijn predikambt; vestigde zich te Rotterdam, waar hij zich met zijn schoonvader Cornelis van Alkemade op historie en oudheidkunde toelegde en in 1751 overleed. Als oudheidkundige heeft hij zich bekend gemaakt door het aanvullen, voltooiën en uitgeven der werken van zijn' schoonvader, het schrijven van: Hist. van het Notarisambt, Rotterdam 1745; De aloude vrijheid der Batavieren, aldaar 1746, enz.; als dichter door lofrijmen vóór boeken en gelegheidsdichten. Bron: D. Schotel, Leven v. Alkemade en v.d. Schelling, Breda 1833.

handschrift in Den Haag oorspronkelijk in het bezit van Arnout Leers en zijn vrouw Christina Uijlenbergh is geweest.

Mr. F. A. Holleman²⁴ heeft de herkomst van het Herlaer exemplaar in zijn geheel kunnen traceren: 'Na de dood van Van der Schelling, in 1750, kwam het na enige tijd aan diens broer Hendrik. Daarna werd het bezit van de erven van de familie van Bosch van der Hoek, dochter en schoonzoon van een der zusters van de auteur, door overerving kwam het manuscript in het bezit van de Rotterdamse burgemeester Cornelis van Vollenhoven Jzn., die met de enige dochter van het echtpaar getrouwd was. In 1848 werd het handschrift op een veiling gekocht door Mr. J. van Dam van Noordeloos. In 1873 wisselde het manuscript weer van eigenaar; de heer Kam was de koper. Na diens overlijden in 1914 werd het handschrift onderhands uit de boedel gekocht door de toenmalige bezitter van Herlaer, Hendrik van Eeten, burgemeester van Ameide en Tienhoven en dijkgraaf van de Alblasserwaard. Na diens overlijden waren de nieuwe bezitters zijn neef en nicht, het echtpaar Van der Lee-Begram van Eeten. Het manuscript zou nog twee generaties in bezit van de familie Van der Lee blijven

Arnout Leers heeft aan Pieter van der Schelling opdracht gegeven een beschrijving te maken van de stad en heerlijkheid Ameide en het kasteel Herlaer. De auteur begint het boek met een opdracht in dichtvorm. Van der Schelling beschrijft in het eerste deel van zijn manuscript de levens van de diverse eigenaren van Herlaer en baseert zich op studies van zijn schoonvader²⁵, op een naamlijst van de Utrechtse hoogleraar A. Drakenburg, maar ook op bronnen als de *Batavia Illustrata*²⁶ en *Out-Hollant Nu Zuyt-Hollant*²⁷. De eerste eigenaar, die besproken wordt is Robbert, de vierde graaf van Kleef en Teisterbant, overleden in 822. De laatste is Arnout Leers.

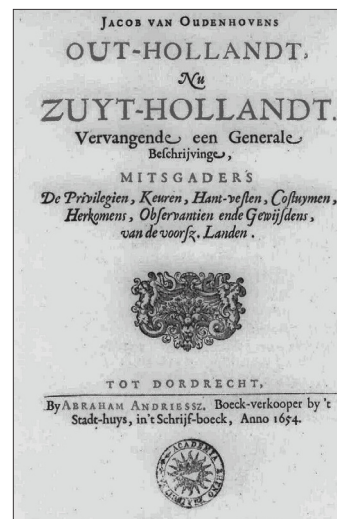
Vervolgens bespreekt hij de stad Ameide en maakt hij bij de tekst tekeningen. Hij besteedt veel aandacht aan de kerk en het stadhuis uit 1644. Uitvoerig worden daarna de wapenschilden en lakzegels van

24 F.A.Holleman, Het octrooi tot testeeren naar Hollandsch leenrecht. Beschouwingen naar aanleiding van een handschrift van Mr. P. van der Schelling, Zutphen, 1945, pp.17-18.

25 Alkemade (Cornelis van), geb. te Noordwijk, 11 Mei 1654, op velerlei wijzen tot het Remonstr. Leeraarschap voorbereid en als stud. 24 Febr. 1672 te Leiden ingeschreven, werd daar 1677 notaris, huwde Elisabeth, dr. van den nots. I. C. Praats, wiens opvolger hij 1680 werd. Als weduwnaar tr. hij 1682 Johanna de Riemer, tante van den Haagschen stadsbeschrijver, oefende zich in 't landmeten en leerde zoo de oude abdijen, kloosters en adell. huizingen kennen, welker bescheiden hij bijeenbracht, afschreef, en soms in hs. tot een beschr. verwerkte. Door de drukte van zijn notariaat in deze liefhebberij beperkt, nam hij in 1687 eene betrekking van zijn zwager bij de admiraliteit te Rott. over, en zette zijne studiën en verzamelingen voort met Mr. P. van der Schelling, die zijne dochter Alida getr. had, en overl. te Rott. 12 Mei 1737. Zijn schoonzoon kon zijne taak nog eenige jaren voortzetten; beider verzameling, door den wil der erfplanters lang bewaard, is eerst Januari 1848 te Amsterdam verkocht. Bron: http://www.dbnl.org/tekst/bran038biog01_01/bran038biog01_01_0057.htm.

26 W. van Gouthoven en S. van Leeuwen, *Batavia Illustrata* ofte Oud Bataviën, 's-Gravenhage, 1685.

27 J. van Oudenhovens, *Out-Hollant nu Zuyt-Hollant*, Dordrecht, 1645.

Ameide, Herlaer, Vianen en Tienhoven besproken. Tenslotte geeft Van der Schelling een overzicht van 'Bijlagen en bewijzen ter bevestiging van de voors. Beschrijvinge van AMEIDE en HERLAAR, mitsgaders van Tienhoven, en de stad, het slot, en heerlijkheid van Vianen.'

In het hele manuscript wordt eenmaal gewag gemaakt van schilderijen en wel in de opdracht in dichtvorm in het tiende kwatrijn.

Hier kunt ge AMEIDE zien in veele schilderijen, En Herlaer, naar den stand der oudste, en later tijen, AMEIDE, een oud gehugt, een dorp, en sints een stad. Beide Utrechts Leen weleer, 't welk eerst uw oom bezat.

Van der Schelling zegt met zoveel woorden dat er op Herlaer meerdere schilderijen met voorstellingen van Ameide en Herlaer te zien waren. Het is bekend dat Jan de Beyer (1703-1785) meerdere tekeningen van Herlaer, Ameide en Tienhoven gemaakt heeft en dat W. Cannegieter van een van deze tekeningen een kopie heeft gemaakt in 1876. Ook Aart Schouman (1710-1792) heeft een tekening van Ameide, met het huis Herlaer en de kerk van Tienhoven in het verschiet, gemaakt. Deze werd door hem gesigneerd met A. S. en op 1752 gedateerd. Deze tekening werd op 18 juni 1941 geveild bij van Stockum's Antiquariaat te 's-Gravenhage, de huidige verblijfplaats is onbekend. Aart Schouman kende Arnout Leers persoonlijk. In hoofdstuk IV. is een tekening van zijn hand van Arnout Leers afgebeeld, waarin deze zijn schelpenverzameling bekijkt. Ook Abraham Rademaker (1676/77-1735) heeft een gravure gemaakt van Herlaer en Tienhoven voor het boek *Het verheerlijkt Nederland*²⁸. Alle afbeeldingen van Ameide en Herlaer zijn tekeningen of gravures. Er zijn bij mij geen schilderijen met deze onderwerpen bekend.

28 Het verheerlijkt Nederland of Kabinet van hedendaagsche gezigten van steden, dorpen, sloten enz. Amsterdam, deel VI, 1757.

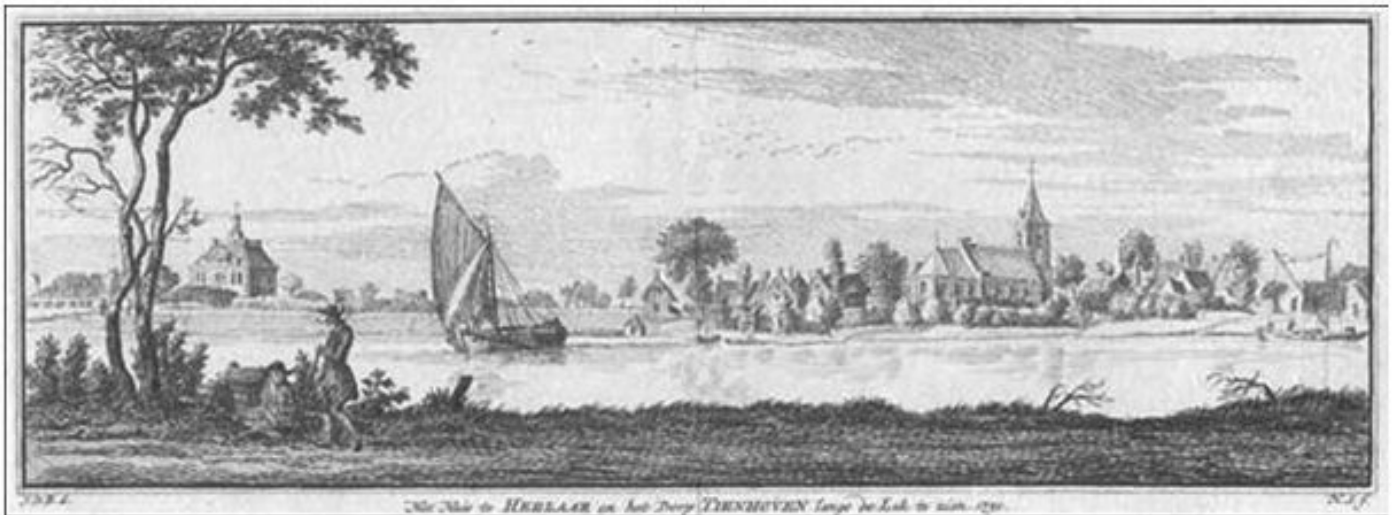
J. de Beijer, Ameijde, 't Huijs Herlaer, Tienhoven. Ao 1745.

J. de Beijer, Loopik, Jaarsveld, Tienhoven, Ameijde, en 't Huijs Herlaer. Ao 1745.

A. Schouman, Ameide, Herlaer en Tienhoven, Ao 1752.

Abraham Rademaker. Het Huis te Herlaar en het dorp Tienhoven langs de Lek te zien 1757.

Diedericus Gregorius Van Teylingen en zijn vrouw Cornelia Leers door Dionijs van Nijmegen (1705-1798) Potloodschets, 11,5 x 9,5 cm. Museum Boijmans Van Beuningen (MB 1238 recto PK).

Zijn dochter Cornelia Leers en Diedericus Gregorius Van Teylingen

De dochter van Arnout Leers en Christina Uijlenbergh, Cornelia, trouwde op twintigjarige leeftijd op 26 oktober 1746 met Diedericus Gregorius van Teylingen²⁹. Hij werd geboren op 14 juni 1720 in Rotterdam. Zijn vader was Theodorus van Teylingen en zijn moeder was Agnita Meel. Hij was ontvanger

van octrooien en licenten en raad en schepen van 's-Hertogenbosch. Uit dit huwelijk werden twee kinderen geboren, Theodorus, die gedoopt werd op 14 mei 1748 en Arnout, die gedoopt werd op 2 april 1750.

Zijn zoon Arnout Leers en Maria Rebecca Callenburg Baartmans

Arnout jr., de enige zoon van Arnout Leers en Christina Uijlenbergh, werd in 1762 opgenomen in het familiebedrijf. Hij werd in 1764 schepen van Rotterdam en na de dood van zijn vader in 1766 Heer van Ameide en Herlaer.

Arnout Leers jr. werd op 24-jarige leeftijd geportret-

²⁹ Op 10 april 1908 werden er op de veiling 'van Teylingen' in Amsterdam (Muller) twee portretminiaturen van Arnout Leers en zijn vrouw Christina Uijlenbergh ingebracht, alsmede een 'Silhouette encadrée van Cornelia Leers. Huidige verblijfplaats onbekend.

Arnout Leers jr. (1731-1785) door Dominico Dupra (1689-1770)
Collectie Historisch Museum Rotterdam, inv. Nr. 10644.

teerd door Dominico Dupra³⁰, portretschilder in Turijn. Het portret³¹ is geschilderd op doek en is aan de achterzijde gesigeneerd en gedateerd: Dcus Dupra pint Turino 1755.

Het stelt Arnout Leers jr. voor, op ongeveer 24-jarige leeftijd. Het is een afbeelding 'ter halven lijve.' Hij draagt een gepoederde staartpruik en zijn blauw fluwelen jas heeft brede omslagen van goudbrokaat aan de mouwen, waaruit een paar kanten manchetten komen. Ook draagt hij een vest van goudbrokaat. De betekenis van het geopende doosje in zijn rechterhand is mij onbekend. Waarom Arnout Leers jr. zich in Turijn heeft laten portretteren, is vooralsnog niet geheel duidelijk. Het lijkt waarschijnlijk dat de jonge Leers, zoals in die dagen gebruikelijk was, ter voltooiing van zijn opvoeding een buitenlandse reis (Grand Tour) heeft ondernomen en dat het portret op die reis gemaakt is.

Hij trouwde op 24 juli 1759 te Ameide met Maria Rebecca Callenburg Baartmans, 23 jaar oud. Aanvankelijk woonden zij in den Oppert in Rotterdam, maar later verhuisden zij naar de Wijnstraat in die stad. Uit dit huwelijk werden acht kinderen geboren, van wie er vijf kort na de geboorte overleden zijn. Al kort na het overlijden van Arnout Leers jr. op 13 maart

30 Dominico Dupra, portretschilder te Turijn. Hij werd in 1689 geboren en overleed in 1770. In 1750 werd hij tezamen met zijn broer Guiseppa hofschilder van Karel Emanuel III van Savoye.

31 Het portret van Arnout Leers Junior werd op 27 mei 1943 door de familie Leers ter veiling gebracht en door het Historisch Museum van de stad Rotterdam gekocht.

PUBLIQUE EN VRYWILLIGE VERKOOPINGE,

EN

Met opzigt tot de Koojen die boven
de tien Gulden bedraagen

OP DAG

Tot den Eerfte January 1786.

TE

AMEIDE den 27 September 1785.

Den Heere Lucas Abraham van Slype in qualiteyt als Rentmeester, en op ordre van de Wel Ed: Geb: Vrouwe M: R: CALLEBURG Baartmans, Wed: en Boedelhoufter van Wylen den Wel Ed: Geftr: Heere A: LEERS, in zy Ed: Leeven Heer van AMEIDE en HERLAAR, is van meeninge ten overftaan van Schout en Scheepenen van AMEIDE, op Erfhuys- Regt, Publicq te verkoopen:

Twee swart kolde Merry Paarden, zynde een Span, waarvan een oud is 5 Jaaren, en den andere gelyk tants.

Een Faeton van vieren, zynde nieuw en fterk.

Een toewaagentje van vieren, nog zeer hegt.

Een Faigon, zoo goed als nieuw.

Nog een open Chais.

Verfcheyde Paardetuigen, en Stangen.

Voorts Eenige Meubelen, Kooper, Tin, en het geene verder te Koop geprefenteert zal worden.

Die Cadinge hebben koomen op Dingsdag den 27 September 1785. voormiddags ten tien uren precies, ten Huyze van Hermanus Diepenhorst Hofpis in de Herberg 't Fortuyn binnen AMEIDE voorn:, aanhooren de Conditien en doen voordeel.

Zeg Het Voort.

Te GORINCHEM, Gedrukt by TEUNIS HORNEER,
Boekverkooper in de Hoogftaat 1785.

1785, werd op 27 september van dat zelfde jaar in de herberg 't Fortuyn in Ameide een gedeelte van de inboedel van slot Herlaer geveild. Het slot werd aan Jan Wijnand Ram (1755-1789), Kanunnik van St. Marie, Schepen te Rotterdam, Schout van Beukelsdijk, Oost- en West-Blommersdijk genaamd Cool, verkocht in 1786.

Zijn dochter Jacoba Jacomina

Van zijn dochter Jacoba Jacomina is zo goed als niets bekend. We weten dat Arnout Leers en zijn vrouw Christina Uijlenbergh in december 1749 testamentair bepaald hadden dat Jacoba het huis 'De Vergulde Ketel' in den Oppert, alsmede twee andere huizen in Rotterdam zou erven. Volgens de schaarse gegevens over haar leven is zij in 1750 gestorven. Frans de Haes schreef bij deze gelegenheid een gedicht met de titel: 'Op het schielijk afsterven myner nichte jongk-vrouwe Jakoba Leers'.

Arnout van den Bergh en Margaretha van Eijk

De vader van Arnout van den Bergh, Isaack van den Bergh, werd gedoopt in Delft op 19 mei 1641. Hij was een koopman in wol.

In de jaren 1673-1678, 1689-1697 was hij luitenant van de schutterij in Rotterdam.

Ook was hij aldaar regent van het weeshuis in de jaren 1679, 1690 en 1693.

Isaack van den Bergh³² trouwde op 21 september 1666 met de twintigjarige Helena Leers (1646-1711), uit dit huwelijk werden de volgende kinderen geboren:

- 1.) Anna (1667-1745)
- 2.) Arnout (1669-1734)
- 3.) Johanna (1674-?)
- 4.) Helena (1676-?)
- 5.) Klara (1677-?)

Arnout van den Bergh trouwde op zesentwintigjarige leeftijd op 27 februari 1695 met de twintigjarige Margaretha van Eijk (1674-1734). Het echtpaar kreeg geen kinderen.

E. A. Engelbrecht³³ geeft in zijn boek de volgende functies voor Arnout van den Bergh: Vroedschap van Rotterdam van 1711 tot 1733,

Luitenant der Schutterij van 1698 tot 1706,

Kapitein der Schutterij van 1707 tot 1719

Kolonel der Schutterij van 1720 tot 1730,

Vredemaker³⁴ in 1704,

Schepen van de stad Rotterdam in 1707,

Weesmeester 1711-1712, 1715-1717, 1725 en 1729,

Gedeputeerde der dagvaart 1712,

Commissaris der Wisselbank 1713- 1714,

Boonheer³⁵ 1715-1716, 1719, 1726, 1728-1730, 1732,

Commissaris van de wijken 1716-1717, Commissaris van de Leenbank 1718-1724, 1731-1733.

32 Op 5 mei 1667 koopt Isaack van den Bergh drie huizen aan de Oppert WZ in Rotterdam, waaronder het huis 'de Gouden Hamer'. Dit huis vermaakte hij aan Arnout Leers (1616-1673) de grootvader van Arnout Leers (1698-1766). Op 18 mei 1678 kocht Isaack van den Bergh 'de Witte Dubbelen Arent' aan de Rotte N.Z.

33 E. A. Engelbrecht, *Bronnen voor de Geschiedenis van Rotterdam, Deel V, De Vroedschap van Rotterdam 1572-1795*, Rotterdam, 1973, pp. 295-296.

34 Vredemaker, *vreed-, -maecker, -maicker, -meker*, znw.m. 1) Hij die de vrede oplegt aan twistende partijen; in het algemeen vrede-stichter. 2) op verschillende westfri. dorpen benaming van een ambt, hetz. als *ambachtsbewaerre*. Bron: J. Verdam, *Middelnederlandsch Handwoordenboek*, 's-Gravenhage, 1994.

35 Een Boonheer was een lid van de Vroedschap, die een voordracht mocht doen (lieftst van meerdere personen) voor bepaalde ambten.

Arnout van den Bergh was koopman. Op 1 juli 1713 kocht hij een buiten aan de Rotte op 't Amsterdamse Veer, buiten het Hofpoortje in Rotterdam en op 1 april 1722 kocht hij het huis 't Claverblat' in de Oppert WZ, eveneens in Rotterdam. Beide huizen vermaakte hij aan Arnout Leers. Op 17 maart 1729 kochten Arnout van den Bergh en Margaretha van Eijk op een openbare veiling in 's-Gravenhage voor veertig duizend en honderd ponden³⁶ (te XL groten 't pond) Ameide, Herlaer en Tienhoven. Ze kochten niet de ambachtsheerlijkheid Ameide en Herlaer en de ambachtsheerlijkheid Tienhoven, maar het recht van de Staten van Holland en West-Friesland om met deze goederen beleend te worden³⁷.

Wapen van Arnout van den Bergh. Raad en vroedschap der Stadt Rotterdam. Heer van Ameijden, Tienhoven en Herlaer.

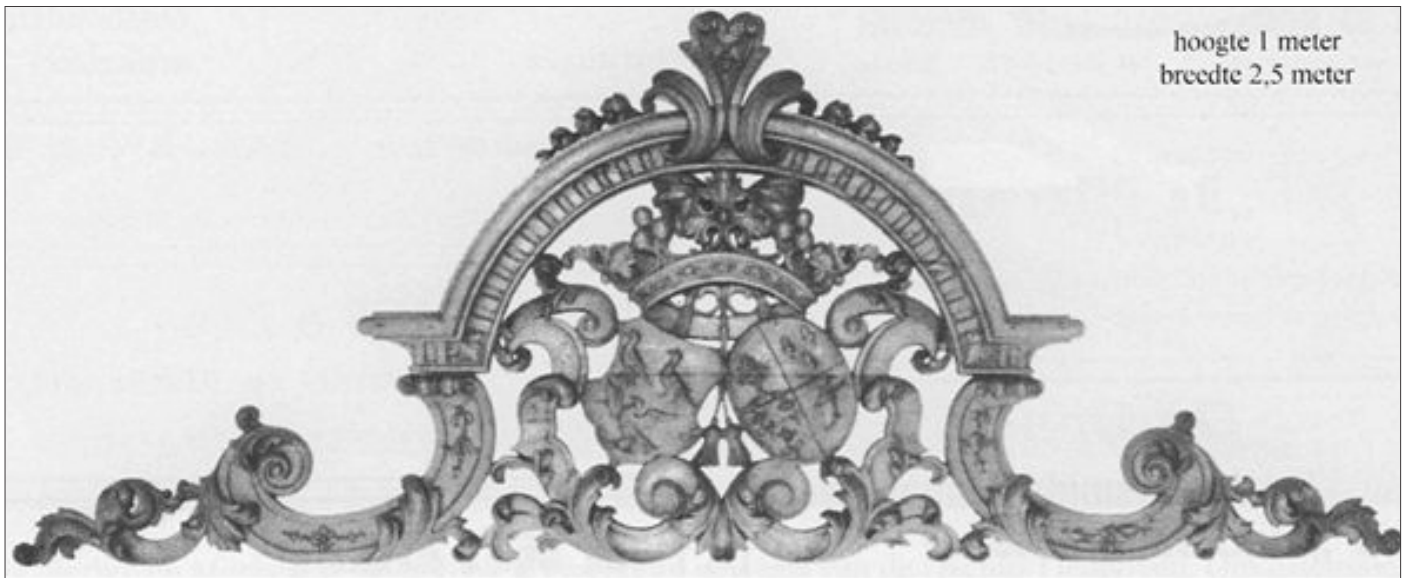
Wapen van Margaretha van Eijk. Vrouwe van Ameijden, Tienhoven en Herlaer.

Op 28 juli 1730 maakten Arnout van den Bergh en Margaretha van Eijk een zogenaamd besloten testament. Arnout van den Bergh overleed op 4 augustus 1733 en op 6 september 1733 liet Margaretha van Eijk in het bijzijn van de enig overgebleven zuster van Arnout van den Bergh, Anna van den Bergh, het testament door Notaris Jacob Bordels openen³⁸. In het testament was bepaald dat het echtpaar van den Bergh – van Eijk de ambachtsheerlijkheid Ameide en Herlaer aan Arnout Leers en de ambachtsheerlijkheid Tienhoven aan Johanna Leers vermaakten, maar dat Anna van den Bergh haar leven lang het vruchtgebruik van beide ambachtsheerlijkheden zou krijgen. Dit ging in op 7 september 1734 toen Margaretha van Eijk stierf. Anna van den Bergh overleed op 2 juni 1745. In dit testament wordt niet gesproken over wie wat krijgt uit de inboedel, noch over de aanwezigheid van schilderijen op Herlaer of in een van

36 De ponden waren Carolus guldens.

37 Dit wordt ook wel een onversterfelijk erfleen genoemd.

38 Dit testament staat volledig vermeld in de acte die Notaris Jacob Bordels opmaakte op 6 september 1733. Dit is Bijlage II uit het boek van F.A. Holleman, *Het octrooi tot testeeren naar Hollandsch Leenrecht*, Zutphen, 1945, pp.145- 151. (Opm. testeeren is goederen testamentair vermaken.)

Eikenhouten wandversiering in het stadhuis van Ameide, met de wapens van Margaretha van Eijk, rechts en Arnout van den Bergh, links. Gemaakt tussen 1730 en 1734. Deze eikenhouten wandversiering was oorspronkelijk op de Herenbank in de Hervormde Kerk in Ameide aangebracht. Op een gegeven moment is deze wandversiering naar het stadhuis overgebracht. In 1953 brandde de Hervormde Kerk in Ameide geheel af. Daardoor is deze wandversiering het enige wat is overgebleven van het toenmalige rijke kerkinterieur.

de andere huizen van het echtpaar van den Bergh-van Eijk.

Herlaer

Op het moment dat Arnout van den Bergh en Margaretha van Eijk op 17 maart 1729 de ambachtsheerlijkheid Ameide, Herlaer en Tienhoven kochten, was Herlaer een ruïne. Van der Schelling schrijft over het nieuwe huis en slot Herlaer het volgende in zijn manuscript: 'De heer A. van den Berg, door reeds gemelde koop eigendom verkreegen hebbende aan de Heerlijkheden AMEIDE, HERLAAR en TIENHOVEN, heeft op den grond van het oude HUIS VAN AMEIDE en SLOT HERLAAR goedgevonden een schoon nieuw gebouw te doen stellen. Gelijk het zelve in den jare 1730 voltooid is en 1729 begonnen. De plattegrond (op de volgende pagina) van het geweze kasteel en van dit nieuwe gebouw met een stal achter het zelfde is te zien in een groote aftekening hangende in het nieuwe gebouw waarna de voors. schets door mij gemaakt is, als wij gezegd hebben. Dog deze grond voor zoveel dezelve met het nieuw gebouw beslagen en met de eerste gragt omt is, is althans zoo hoog dat men berigt dat dezelve in geval van dijbreuken in de Alblasserwaard vrij zoude zijn van ondervloeyinge. Het huis is breed ruim vierenvijftig voet³⁹. Het heeft boven een ruim en fraay gezigt over den dijk op de Lek wederzijds en over de landerijen aan de andere zijde der riviere in diervoege men niet alleen de dorpen Loopik, Jaarsveld en andere maar den Domtoorn te Utrecht zittende met het oog gewaar worden, niettegenstaande de stad Utrecht vier uren gaans van daar gerekend word en dat boven op de eerste verdieping gelijk ik gewaar geworden ben zittende thee te drinken in de bovenkamer ter regter zijde der gang.

1. De grond van het nieuwe gebouw
2. De stal, afgebroken in 1746
3. Een ronde toorn gelijkgemaakt met den grond en uitstekende in de gragt
4. De eerste gragt
5. De tweede gracht
6. Land tussen de twee grachten zijnde voor het huis bloemstukken, verder beslagen met vrugtboomen
7. Valbrug
8. Steene brug
9. Stal 1746
10. Kolfbaan

39 54 voet is 18,4 meter.

Inrijhek van 'Het Huys Herlaar' aan de Lekdijk te Tienhoven met gemetselde hekpijlers van de buitenplaats.

Van den dijk loopt een OSSEREL⁴⁰ zeer zacht en weinig afgaande wederzijds met boomen beplant en eene ruime laan vertoonende tot aan een zeer schoon ijzer hek voorzien van twee zwaare steene kolommen aan beide de einden en twee in 't midden op welkeleste elk een leeuw vertoond word houdende met de voorste pooten een wapenschild.

⁴⁰ Noch van Dale – GROOT WOORDENBOEK DER NEDERLANDSE TAAL, noch Verdam – MIDDELNEDERLANDSCH HANDWOORDENBOEK kent het woord OSSEREL!

Kopie van W. Cannegieter gemaakt in 1876 naar een tekening van het Huis Herlaar bij Ameide door Jan de Beijer (1703-1785).

Dit hek staat op het midden van een steene boog of verwulfsel om overtocht te verleenen aan de tweede gragt, die rondom het oude slot Herlaar geloopt heeft, die om dit voors, nieuwe gebouw nog loopt en hetzelfde afsnijdt van het omleggende land. Eenige treden van dit hek af (zoo verre zekere strook lands tussen de voors. tweede en voors. eerste gragt van het slot rondom den grond waarop het voors. nieuwe gebouw staat, zig uitstrekt, welke strook lands voor aan beide zijden van dat nieuwe gebouw, althans met parterren, bloemfestoenen en standbeelden verciërd is), genaakt men eene lange ophaalbrugge den overtocht verleendende over de eerste gragt van het Slot, welke beide gragten rondom het slot of voors. nieuw gebouw loopen, en zeer goede vis en het vermaak des visserije met segen, sleepnet, schakels, enz. verschaffen. Deze gragten hebben onderaardse gemeenschap met het water van de Lek, en het water der gragten rijst en daalt tegelijk met het water der Lek op enen schier onbegrijpelijke wijze waardoor hetzelfde telkens verversing erlangt, de vis daar in onderhouden niet grondig maar blank en uitmuntend goed is en blijft. Van het oude slot Herlaar en deszelfs vroege ruinen is althans niets overgebleven dan in het onderste gedeelte van eenen ronden toorn. De tegenwoordige Heer van Ameide en Herlaar heeft dezen toorn, die zig uit het water van de voors. eerste gragt tot aan de oppervlakte van den hoogen grond van het Slot of tegenwoordig nieuw gebouw verheft, met dien voors. grond laten gelijk maken, met lood bekleeden en in het ronde met een ijzer hekje voorzien om bij goed zomeweder zig aldaar met gezelschap in de open lugt, met ruim en aangenaam gezigt te vermaaken. Ook heeft de tegenwoordige Heer van Ameide en Herlaar het Stal, hetwelk zijn voorzaat agter het voors. nieuw gebouw, of Huis Herlaar gestigt had, in den jaare 1746 doen afbreeken. En ter regter zijde van hetzelfde huis, dog een groote tussen-vlakte daar van af, een geheel nieuw en grooter stal en koetshuis doen bouwen voor twaalf paarden met

uitgehouden paardenkribben van blauwe arduinsteen. Ten zelve einde is de OSSEREL aan die zijde van den dijk naar het stal loopende verbreed en met een nieuw hek, vertoonende de wapenen van den tegenwoordige Heer en Vrouwe van Ameide en Herlaer voorzien.

Zoals Van der Schelling schreef, startte men met de bouw van het bovenstaande Herlaer in 1729 en was men in 1730 klaar. Gezien het formaat van het huis (woonoppervlak zo'n 800 vierkante meter over vier bouwlagen) voorwaar geen geringe prestatie.

Hoe zag het oude slot Herlaer eruit?

De bovenstaande tekening van het Slot Herlaar van Abraham de Haen (1707-1748) uit 1734 werd door het veilinghuis Christie's in Amsterdam op 11 december 1979 geveild. De vermelding van het jaar 1734 is aanvechtbaar, daar volgens Van der Schelling de bouw van het 'nieuwe' Herlaer al in 1730 was afgerond.

Over een hond overleden en een enkel beroep uit het verleden

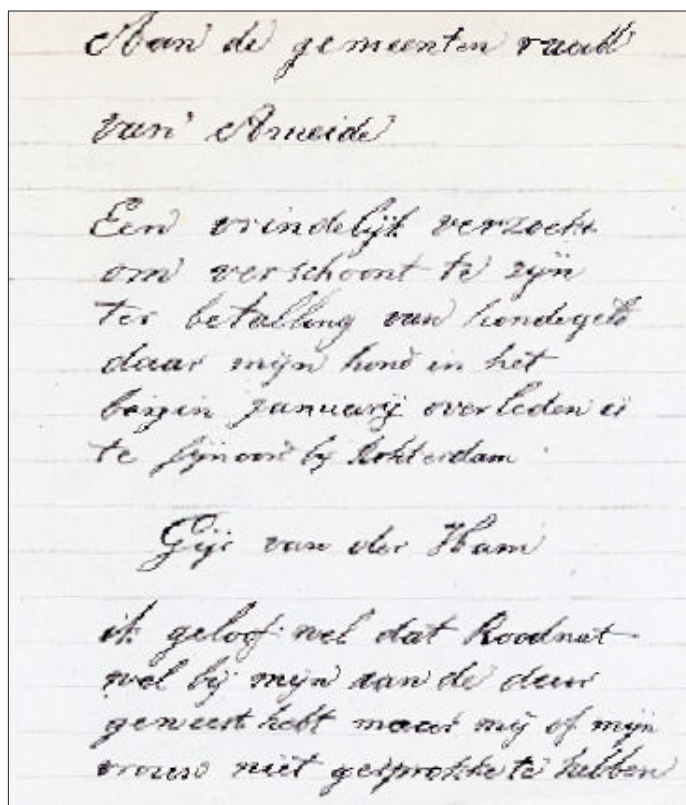
Paul Will

Bij het opschonen van mijn opbergdozen volgeladen met ouwe krantenknipsels, idem vol gekliederde kladjes kwam ik laatst tegen een kopietje van bijgaand briefje gericht aan de gemeente over die hond. De tekst luidde:

Een vrindelijk verzoekt om verschoont te zijn ter betalling van hondgeld daar mijn hond in het begin januarij overleden is te sijnoord bij Rotterdam:

Gijs van der Ham

Ik geloof wel dat Roodnat wel bij mijn aan de deur geweest hebt maar mij of mijn vrouw niet gesproken te hebben

Van zowel de briefschrijver als genoemde Roodnat heb ik wat teruggevonden in het Diepenhorstenboek 'Op zoek naar het Fortuin'. Bij getuigen stonden leeftijden, beiden moeten circa 1853 geboren zijn, het beroep van Gijs is arbeider en van A. Roodnat wordt vermeld dat hij veldwachter was.

Dat laatste beroep, alias diender, is intussen achterhaald, in vroeger eeuwen was dat zoiets als kodde-

beier, waarbij die term genoemd is naar zijn bewapening: hij beierde, zwaaide de kodde, de knots. Zo kennen plaatsgenoten op leeftijd vast nog wel Hannes van Bruggen, wonende einde Tiendweg, die dit beroep uitoefende om eventueel stropers te betrappen.

Onze arts, ook een A Roodnat, zou in het vroege verleden waarschijnlijk nog aangeduid zijn als chirurgijn. En dit beroep is pas in aanzien gestegen toen de chirurgijn de laatste letters van zijn naam amputeerde. De term chirurgie stamt uit het Grieks en betekende doodeenvoudig handenarbeid, de chirurgijn ging inderdaad met zijn handen te werk, al hadden de hersenen bij die arbeid hopelijk de leiding.

Zou je zo'n chirurgijns winkel-werkplaats betreden, dan zag je op de tafel en in de vensterbank en aan de muur overal prijken de attributen van zijn waardigheid, zoals, zalfdozen, flessen, potjes, tangetjes en een vijzel, maar eveneens spiegeltjes, scharen, scheerbekens en een -riem, handdoeken, kammen en een schaar. Uit deze spullen kon je opmaken dat de 'exercitie van het Chirurgijns-ambt uit drie pointen' bestond, en wel de functie van 'de Chirurgie, van Hayrsnijden ende Baertscheeren'. Conclusie: chirurgijn en barbier waren één pot nat.

Op een plank zag je soms ook een doodskop te pronkstaan, zou de baas die op de galgenakker of uit een knekelhuisje gestolen kunnen hebben met het risico om aan de kaak (= de schandpaal) te kijk gesteld te worden?

Nee, dan ziet het plaatselijke gezondheidscentrum met zijn spreekkamers, et cetera, er heel anders uit. Nog een verschil: onze voorouders hadden 't uiteraard nog niet over d'n dokter - althans typisch voor Termei -, maar sprak de goegemeente kort en goed zonder meer over d'n meester, hoewel stad en platteland meesters kenden van allerlei slag. Je had burgen, gildemeesters, school- en kerkmeesters (toen al!), rentmeesters en meester-kleermakers en anderen, maar de chirurgijn bleef de Meester.

Zou Ameide en omgeving nu ook zulke meesters rijk zijn geweest? En jawel hoor: weet u nog van het gulle domineesechtpaar Auricanus, dat nog meer eeuwen terug, A.D. 1622, die kostbare bekens aan 'de Kerck van Ameyde' schonk? Hun oudste zoon Fredericus staat in de Lexmondse annalen te boek als barbier-chirurgijn, en laat nu in een lijst van ds. Auricanis eerste Avondmaalgangers ene 'Chirurgijn en schooldienaer tot Ameida' staan, die Jochem van Will heet. Het bloed kruipt..., maar die combinatie gaat in feite niet; barbier en dat chirurgijn is immers het ware koppel.

Dat zulke Meesters niet zo heel behoedzaam te werk gingen, wellicht gedachtig aan het spreekwoord: 'Zachte heelmeesters maken stinkende wonden' be-wijst wel onze afbeelding.

De grafstenen in de St.Nicolaaskerk te Tienhoven (2)

Herman Beckmann

In mijn eerste artikel¹ over dit onderwerp besprak ik de diverse grafstenen en een sarcofaag-deksel. Op dit deksel in de St. Nicolaaskerk staat een bisschops? staf afgebeeld. Op het deksel is verder geen tekst aangebracht.

Antheun Janse bespreekt in het derde hoofdstuk van de Geschiedenis van Nederland² *Politiek en bestuur van de tiende tot het begin van de vijftiende eeuw*. Hij toont onder andere de rechts afgebeelde sarcofaag en plaatst daar het volgende onderschrift bij: *In de Wieringermeer en het Noord-Hollandse Hem (tussen Hoorn en Enkhuizen) zijn op oude kerkhoven enkele zandstenen sarcofagen gevonden. Ze vormden tussen 1000 en 1200 de laatste rustplaats van enkele welgestelde Hollanders. Behalve met geometrische motieven zijn sommige deksels versierd met kruisen en kromstaven. Dit laatste duidt niet op de vervulling van religi-*

euze functies, maar is een verwijzing naar psalm 23:4: 'Al moet ik door dalen van duisternis en dood, ik ben voor geen onheil bang, want U bent bij mij: uw stok en uw staf geven mij nieuwe moed.' (Willibrord-vertaling)

Het bovenstaande betekent dat het Tienhovense zandstenen sarcofaagdeksel zeer waarschijnlijk uit

Foto: André Tukker.

¹ Zie het Nieuwsblad, jaargang 19, nummer 3, augustus 2008.

² *Geschiedenis van Nederland*, onder redactie van Thimo de Nijs en Eelco Beukers, Hilversum, 2002.

dezelfde tijd komt als de sarcofaag uit de Wieringermeer, of misschien nog ouder is gezien het ontbreken van verdere versieringen op het dek-sel.

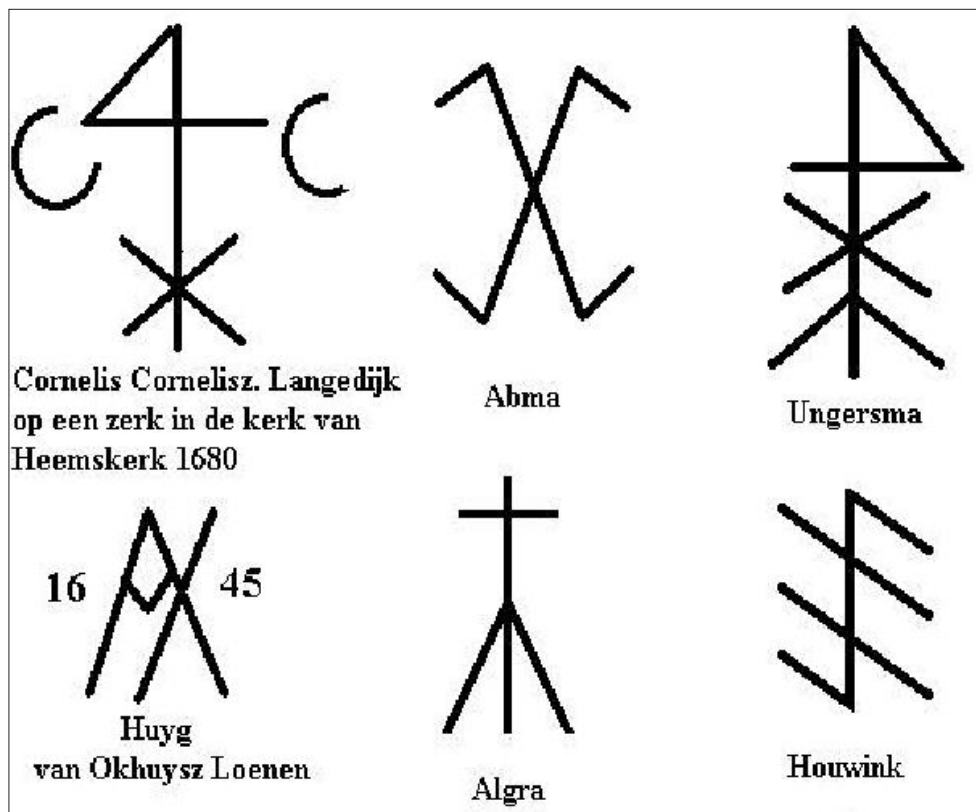
Een grafsteen die in het vorige artikel niet besproken is, is de grafsteen van Jan van Pelt. Dat deze grafsteen niet besproken werd, lag aan het feit dat deze grafsteen niet in de kerk ligt maar bij een inwoner van Tienhoven in de tuin werd gevonden.

Ik heb deze foto gestuurd aan Arnold de Haan in Hardinxveld-Giessendam en hem gevraagd of hij het teken (symbool?) kon thuisbrengen. Hij antwoordde als volgt: 'De figuur op de grafsteen is geen symbool maar een huismerk. Ongetwijfeld het huismerk van Jan van Pelt.

J of IVP is in het teken verwerkt. Vrijwel zeker, gelet op de verdeling van de tekst op de steen, heeft op het ontbrekende deel links ook een patroniem³ gestaan (bijv. Jan Ariszn. van Pelt of iets dergelijks). De eerst letter van het patroniem zal ook in het huismerk zijn verwerkt.

De vraag is even welke letter dat dan moet zijn. Wellicht kan middels genealogisch onderzoek de naam van de vader van Jan worden teruggevonden. Ik ken grafstenen, doorgaans op graven van lieden met weinig budget en vaak slechts een tegel groot, met hierop uitsluitend het huismerk van de overledene. (Door de geringe afmeting kon er vaak ook niet meer op). Blijkbaar was een dergelijk merk in een kleinschalige gemeenschap voor iedereen herkenbaar genoeg. Doorgaans betreft het in zo'n geval graven van ambachtslieden die hun producten merkten met dit huismerk. Je treft dit soort merken nog wel aan op houtconstructies in oude panden en ook officiële stukken zoals actes werden van dit merk voorzien (als een soort handtekening want de persoon zelf kon meestal niet schrijven).

Ik ben dus benieuwd welk beroep deze Jan uitoefende. Wie weet wordt dat nog eens duidelijk.

Cornelis Cornelisz. Langedijk
op een zerk in de kerk van
Heemskerk 1680

Abma

Ungersma

16 45
Huyg
van Okhuysz Loenen

Algra

Houwink

Hierboven staan een paar willekeurige patroniemen.

Overigens gaat het ook hier (zo te zien) om een relatief klein formaat steen die niet het gehele graf kan hebben afgedekt, zodat Jan ook niet tot de gegoede stand zal hebben behoord.

De vraag van de heer De Haan wat de voornaam was van de vader van Jan van Pelt, was relatief eenvoudig (achteraf!) te beantwoorden. Op de website van onze vereniging staat onder: Archiefbronnen uit particuliere collecties een transcriptie van *Namen van de Litmaten der gemeente tot Ameida, aldaar gevonden ende communicerende ende aengekomen sedert den 25-12-1609 als Edsardus Auricanus alhier voor de eerste reyse bediende t'h.avondmael des Heren.*

Op pagina 55a staat vermeld: Jan Jansz van Pelt, obit 29 oktober 1613 en syn huisvrouw Marichje (Mariken) Cornelisdr. Sterrenberch. De voornaam van de vader van Jan van Pelt was dus Jan.

Naar mijn mening moet de Historische Vereniging bij de huidige eigenaar en bij de kerkvoogden van de Hervormde Kerk er op aandringen dat deze grafsteen weer wordt teruggeplaatst in de Sint Nicolaaskerk in Tienhoven.

³ Een patroniem of vadersnaam is een naam, al of niet officieel, die aangeeft hoe de vader van de naamdrager heet. Nederlandse familienamen als *Jans(s)en*, *Willemsen* ('Willemszoon') en *Hendriks* waren oorspronkelijk patroniemen. In Noord-Nederland geven de uitgangen als *-ma* of *-sma* dit aan (voorbeeld *Jansma*, *Broersma* en *Gjaltema*). Dit zou oorspronkelijk een verkorting van het woord *man* kunnen zijn.

Leesgezelschap “Tot Nut en Vermaak”

Gert Groenendijk

Tijdens de Open Monumentendag op 13 september 2008 ontvingen we van ons lid Arie Bouter uit Breukelen twee bijzondere boeken, namelijk het eerste en tweede deel van: *De Pleegzoon*, een verhaal door Mr. J. van Lennep. Uitgegeven te Amsterdam, bij P. Meijer Warnars in 1833.

“Schoon dat de Spreeuw zijn huis
in alle lucht ontmoet,
Hij nestelt graag in 't nest, daar
hij is uitgebroet”.

Dullaert.

Afbeelding uit het eerste deel van *De Pleegzoon*.

Op 24 maart 1802 werd Jacob van Lennep in Amsterdam geboren. Zijn ouders waren David Jacob van Lennep (1774-1853), hoogleraar in de klassieke talen en geschiedenis aan het Athenaeum Illustre en bibliothecaris van het Koninklijk Instituut, de voorloper van de Akademie, en Cornelia Christina van Orsoy (1778-1816).¹

Jacob van Lennep

Vanaf zijn vijfde jaar genoot hij onderwijs; van 1814 tot 1819 bezocht hij de Latijnse School. Daarna liet hij zich

aan het Athenaeum Illustre inschrijven als rechtenstudent; in 1820 meldde hij zich in Leiden bij dezelfde studierichting aan. In zijn studietijd ontmoette hij in

Willem Bilderdijk

Leiden, waar de examens moesten worden afgelegd, de dichter en jurist Willem Bilderdijk (1756-1831). Bilderdijk had grote invloed op Van Lennep's gedachtenwereld. In Leiden leerde hij ook de schrijver Isaac da Costa (1798-1860) en de latere staatsman Dirk van Hogendorp (1761-1822) kennen. Met beiden raakte hij bevriend.

In 1824 promoveerde Jacob van Lennep te Leiden in de rechtsgeleerdheid. In datzelfde jaar trouwde hij met jonkvrouw Henrietta Sophia Wilhelmina Roëll (1792-1870), dochter van de Minister van Staat baron Willem Frederik Roëll (1767-1835). In het begin van zijn huwelijk had Jacob van Lennep geen werk en daardoor alle tijd om zich aan het schrijven te wijden. In het door hem in 1826 opgerichte weekblad *De Naprater* uitte hij kritiek op alles in de maatschappij wat hem dwaas voorkwam. Het tijdschrift bestond slechts één jaar. Meer succes had Van Lennep met de uitgave, in 1826, van zijn aan Bilderdijk opgedragen dichtbundel *Academische Idyllen*.

In oktober 1826 werd Jacob van Lennep waarnemend rijksadvocaat, in 1828 volgde zijn bevordering tot adjunct rijksadvocaat en in 1829 tot rijksadvocaat in Amsterdam. In deze functie, die hij tot zijn dood bekleedde, behandelde hij voornamelijk fiscale en financiële zaken. Ook in 1826 werd Jacob van Lennep secretaris van de Curatoren van het Athenaeum Illustre en van 1827 tot 1851 was hij secretaris van de Provinciale Commissie van Landbouw in Noord-Holland. Deze laatstgenoemde functie omvatte onder meer het keuren van vee en bracht, als bijzonder emolument, jaarlijks een boottochtje op het koninklijk jacht met zich mee.

In 1828 en 1829 was Jacob van Lennep redacteur van het weekblad *De Nederlandsche Mercurius*. Voor dit tijdschrift schreef hij opstellen, recensies, toneelnieuws en verschillende losse stukken. Ook in 1828 verscheen het eerste deel van zijn succesvolle *Nederlandsche legenden*.

Jacob van Lennep huurde vanaf 1832 de buitenplaats Woestduin, gelegen in de buurt van Haarlem. Tot 1845 bracht hij daar de zomer en herfst met zijn gezin door. Op Woestduin ontving hij vaak een groep Leidse studenten, waartoe Aart en Willem Veder en de latere 'Schoolmeester' Gerrit van de Linde behoorden. Met deze drie onderhield hij een regelmatige correspondentie.

¹ Voor de biografische gegevens is gebruik gemaakt van het artikel: Jacob van Lennep (1802-1868): een beknopte biografie, door Frans van der Kolff (zie website Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis).

Afbeelding uit het tweede deel van *De Pleegzoon*.

In 1832 werd Jacob van Lennep vrijmetselaar. Jacob van Lennep was vrijmetselaar vanuit volle overtuiging. Naast verschillende functies in de organisatie verrichte hij onderzoek naar de geschiedenis en de organisatie van de beweging.

In 1833 verscheen de al in 1828 door Van Lennep geschreven historische roman *De Pleegzoon*, die zich afspeelt in de tijd van prins Maurits. Deze roman werd nog gevolgd door andere, ten tijde van verschijnen soms zeer populaire historische romans. We noemen *De Roos van Dekama* (1836), een verhaal uit de middeleeuwen, *De lotgevallen van Ferdinand Huyck* (1840), dat algemeen als zijn meest succesvolle avonturenroman wordt beschouwd, *Elizabeth Musch* (1851) en de zedenschets *De lotgevallen van Klaasje Zevenster* (1866). Naast deze romans schreef Van Lennep onder meer: *Onze voorouders in verschillende tafereelen geschetst* (1838-1844, 5 dl.), *Jacobaas weelacht op het huis te Teylingen* (1838), *De voornaamste geschiedenissen van Noord-Nederland aan zijne kinderen verhaald* (1845-1849, 4 dl.), *Vermakelijke Geschiedenis des Vaderlands* (1854), *Het Leven van Mr. Cornelis en Mr. David Jacob van Lennep* (1861-1862, 4 dl.) en *De vermakelijke Spraakkunst* (1865). In 1848 verscheen de eerste van achttien door Jacob van Lennep geredigeerde afleveringen van de almanak *Holland*. Naast de hiervoor genoemde titels schreef Van Lennep veel toneelstukken en geschiedkundige werken. Jacob van Lennep was in zijn tijd een veelgelezen schrijver. Zijn boeken worden gekenmerkt door een levendige verteltrant, spannende intrige en humor, ondanks het feit dat er op zijn stijl wel enkele aanmerkingen te maken zijn en zijn karakters niet altijd even goed uit de verf komen.

In 1839 werd Van Lennep voorgedragen voor het professoraat in de Nederlandse letteren en vaderlandse geschiedenis aan het Athenaeum Illustre. In een anonieme brief aan de Amsterdamse gemeenteraad werd hij echter in een ongunstig daglicht ge-

steld. Met name Van Lennep's affaire met zijn minnares Doortje Ringeling werd daarbij breed uitgemeten. Het professoraat ging aan hem voorbij.

Tussen 1853 en 1856 was Van Lennep ook politiek actief. Hij werd lid van de Provinciale Staten van Noord-Holland en van de Tweede Kamer voor de conservatieven. Ook op maatschappelijk gebied speelde Jacob van Lennep een rol. Hij vatte het idee op een waterleiding vanuit de duinen bij Haarlem naar Amsterdam aan te leggen om zo iets te kunnen doen aan de slechte kwaliteit van het drinkwater in de hoofdstad. Deze waterleiding kwam in het begin van de jaren vijftig tot stand. In later jaren speelde Jacob van Lennep een rol bij de totstandkoming van het Noordzeekanaal.

In 1834 steunde hij de dichter Gerrit van de Linde toen deze, in een onmogelijke positie geraakt vanwege schulden en ongelukkige verhoudingen, naar Engeland moest uitwijken. In 1858 bezorgde Jacob van Lennep ten behoeve van Gerrits nabestaanden een uitgave van diens *Gedichten van den Schoolmeester*. Omstreeks 1860 was hij betrokken bij de publicatie van de *Max Havelaar*.

Jacob van Lennep was een groot bewonderaar van Vondel. Tussen 1855 en 1869 bezorgde hij een twaalfdelige Vondeluitgave.

Jacob van Lennep, dat blijkt wel uit deze korte biografische schets, was een man met een veelzijdige interesse. Onder meer kwam deze tot uiting in de lidmaatschappen van vele verenigingen die hij bekleedde. We noemen de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden (1829), het Koninklijk Instituut voor Wetenschappen, Letteren en Schoone Kunsten, de voorloper van de Akademie (1832), de Koninklijke Akademie van Beeldende Kunsten (1838), het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap in Amsterdam (1858) en de Hollandse Maatschappij van Fraaije Kunsten en Wetenschappen (1859).

Jacob van Lennep overleed op 25 augustus 1868 in Oosterbeek.

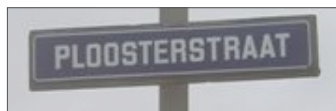

Jacob van Lennep, zoals hij in 1832 werd getekend door W. Grebner en P. Velijn.

in Ameide en overleden op 12-03-1872 in Ameide. Van hen zijn drie in Ameide geboren kinderen bekend.

M.L. Plooster

Marcelis Leendert Plooster (zoon van Johannes Plooster en Eva Bartha Duijbus) was aannemer van Rijkswerken. Geboren in 1786 te Ameide en overleden onbekend. Hij trouwde met Jacoba Johanna van Kruijne. Van hen zijn vier in Ameide geboren kinderen bekend.

De Ploosterstraat in De Cocksdorp in Texel.

Tot de dertiende eeuw vormde Eierland een deel van Vlieland. Het was toen van Texel gescheiden door het Anegat, dat indertijd ongeveer op de plek lag waar tegenwoordig de Slufter ligt. Aan het eind van de dertiende eeuw ontstond het Eierlandse Gat en raakte Eierland ook gescheiden van Vlieland. Het was daarmee een echt eiland geworden.

In de loop van de zestiende eeuw slibde het Anegat tussen Texel en Eierland dicht, en ontstond er tussen de twee eilanden een hoge zandbank die alleen nog bij extreem hoge waterstanden onder liep. In 1630 werd op deze zandbank de Zanddijk aangelegd en zo werden de beide eilanden door deze dijk verbonden. In 1835 werd door een consortium onder leiding van Antwerpenaar Nicolas Joseph De Cock, begonnen met de inpoldering van de kweldervlakte ertussen, met als doel het gewonnen land te gebruiken voor landbouw. Zo ontstond de Eierlandse polder, waarin de dorpjes De Cocksdorp, Midden-Eierland en Zuid-Eierland liggen.

Andere leden van het consortium, waren de aannemers Willem Langeveld uit Hardinxveld, Marcellus Plooster uit Ameide en Paulus Langeveld uit Giesendam

D. de Jongh, Cz.

Daniël de Jongh (zoon van Cornelis de Jongh en Lijsje van Lomwel) was bouwman en aannemer van publieke werken. Geboren 22-01-1796 te Tienhoven en overleden op 24-08-1866 te Ameide. Hij trouwde met Betje van Tienhoven op 17-02-1831 te Ameide, geboren 07-09-1799 in Ameide en overleden op 06-10-1877 in Ameide. Zij was dochter van Gerrit van Tienhoven en Cornelia Verrips en weduwe van Adrianus Blokland, aannemer van publieke werken te Hardinxveld. Van hen is één in Ameide geboren kind bekend.

J. van Andel

Jan van Andel (zoon van Cornelis van Andel en Maria Scholten) was lid van de municipalen raad en broodbakker. Geboren in 1780 te Ameide en overle-

den op 09-11-1853 te Ameide. Hij trouwde (1) met Cornelia van Es op 19-01-1800 te Ameide, geboren 26-03-1786 in Ameide en overleden 09-05-1817 in Ameide. Hij trouwde (2) met Jacoba Wilhelmina Plooster op 30-10-1821 in Ameide, geboren 12-02-1789 in Ameide en overleden 29-08-1850 in Ameide. Uit deze twee huwelijken zijn acht in Ameide geboren kinderen bekend. Een schoonzoon was predikant, een zoon arts en een zoon notaris.

A.G.W. van Meeteren

Arnoldus Gijsbertus Westerouen van Meeteren was getrouwd met Elizabeth van Doorn. Hun dochter Elisabeth Cornelia Westerouen van Meeteren, geboren in 1807 te Dordrecht is op 21-06-1835 in Ameide overleden.

C. de Jongh, Cz.

Cornelis de Jongh (zoon van Cornelis de Jongh en Lijsje van Lomwel) was koopman. Geboren 18-07-1799 te Tienhoven en overleden op 08-09-1874 te Ameide. Hij trouwde met Anna Uit den Bogaard op 17-11-1824 te Ameide, geboren 1801 in Amsterdam en overleden op 17-08-1848 in Ameide. Zij was dochter van Joost Uit den Bogert en Adriana Stek. Van hen zijn tien in Ameide geboren kinderen bekend. Twee van hun zoons waren aannemer.

G. van Tienhoven

Gerrit van Tienhoven (zoon van Pieter van Tienhoven en Bertje van der Ham) was dijkopzichter van de Alblasserwaard. Geboren 1770 in Ameide en overleden op 02-01-1841 in Ameide. Hij trouwde met Cornelia Verrips, geboren 1773 in Schoonrewoerd en overleden op 13-04-1830 in Ameide. Van hen zijn acht in Ameide geboren kinderen bekend. Drie van hun zoons waren aannemer, ook een schoonzoon.

J. Bachiene

Jacob Bachiene (zoon van Jakob Bachiene en Jacoba Elizabeth Clifford) was predikant in Langerak en vanaf 20 juli 1834 te Hooge Zwaluwe. Geboren 25-07-1805 te Amsterdam en overleden op 11-03-1867 te Hooge Zwaluwe. Hij trouwde met Hendrica von Dentzsch (dochter van Johannes Christiaans von Dentzsch en Pietronella Exalto), geboren 11-02-1812 te Herwijnen en overleden op 22-11-1877 te Terheijden.

N. van de Roemer

Nicolaas van de Roemer was predikant in Nieuwpoort. Geboren circa 1805. Hij trouwde met Hendrica Elizabeth van Wisselingh, geboren circa 1804. Van hen zijn drie in Nieuwpoort geboren kinderen bekend.

Dr. Pieter de Jong, de enige Ameidenaar die de Servische Sint Sava-orde ontving

Herman Beckmann

Cornelis de Jong werd geboren op 14 augustus 1841 in Meerkerk. Hij trouwde op 25 augustus 1865 met de 23-jarige Cornelia Van Kesteren in Ameide. Cornelis was bakker en van 1903 tot zijn overlijden wethouder in Ameide. Hij overleed op 26 juni 1906 in Ameide en zijn vrouw nog geen jaar later op 1 maart 1907.

Het echtpaar kreeg zes kinderen: drie zoons en drie dochters. Het jongste kind was Pieter, hij was een nakomertje. Hij werd geboren op 2 september 1885, bijna zeven jaar na zijn broer Andries Pieter. Na een vooropleiding aan de HBS in Gorinchem studeerde hij geneeskunde aan de Universiteit van Amsterdam, waar hij in 1912 het artsexamen aflegde.

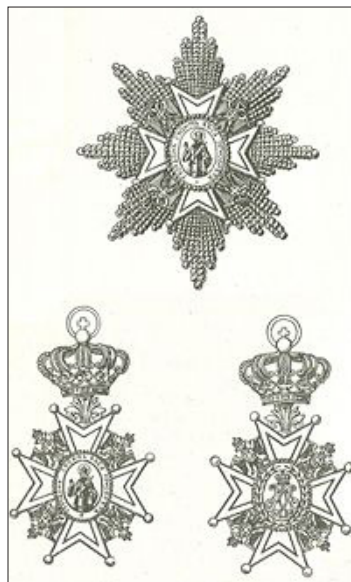
Als lid van de Nederlandse ambulance verleent hij chirurgische bijstand aan de gewonden van de Tweede Balkanoorlog (1913) waarvoor hij wordt onderscheiden met de Sint Sava-orde van Servië en de orde van het Servische Rode Kruis.

In 1916 promoveerde hij bij prof. Hendrik Burger met als specialisatie: keel-neus-oorheelkunde. Na een tweejarig assistentschap op de KNO-afdeling van prof. Burger in Amsterdam vestigde hij zich als KNO-arts in Middelburg. Op 14 augustus 1919 treedt hij in het huwelijk met Margaretha Everdina Carolina Kolff van Oisterwijk (Kruiningen, 2 april 1893 - Sneek, 30 september 1982). Het echtpaar blijft kinderloos. Hij is een actief lid van de Afdeling Walcheren van de Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst, verzorgt regelmatig patiënten-demonstraties, en is van 1922-1927 secretaris van de afdeling en in 1927 lid van de afdelingsraad.

Op 54-jarige leeftijd overlijdt hij na een ziekte van enkele dagen.

De Sint Sava-orde

De Orde van Sint-Sava (Servisch: "Orden Svetoga Save") was een ridderorde van het Koninkrijk Servië en later van het Koninkrijk Joegoslavië. Tweeënzestig jaar lang heeft de Servische, later Joegoslavische, regering met deze onderscheiding verdiensten, eerst op het gebied van kunst en wetenschap, later ook in de strijdkrachten, beloond. De in 1883 door de Servische Koning Milan I gestichte orde werd in 1945 door de communistische regering afgeschaft. De orde werd ingesteld om verdienste op het gebied van kunst en wetenschap te kunnen belonen maar op 22 november 1914 werd besloten dat ook militairen in deze orde zouden worden opgenomen. De Heilige Sava van Servië (°1175 - 12 januari 1236) is een christen-orthodoxe heilige. Hij was de eerste ortho-

doxe aartsbisschop van Servië en stichter van de Servisch-orthodoxe Kerk. Hij is een van de belangrijkste heiligen in Servië en patroonheilige van onderwijs en geneeskunde. Sint-Sava's herdenkingsdag, en de feestdag van de naar hem genoemde ridderorde, is 27 januari. Bron:

Wikipedia

Op 16 december 1939 werd in het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde het volgende gepubliceerd:

In memoriam Pieter de Jong

De eerste aanval van zijn ziekte heeft collega DE JONG in eenige dagen neer-geveld. DE JONG was te Ameide in 1885 geboren. Na de HBS te hebben afgeloopen studeerde hij aan de universiteit van Amsterdam en hij behaalde in 1912 zijn artsdiploma. Onmiddellijk daarna ging hij met de Nederlandsche ambulance naar Servië gedurende den Balkanoorlog. Hiervoor werd hij onderscheiden met de Sava-orde en met de orde van het Servische Rode Kruis. Als scheepsdokter maakte hij daarna een reis naar Oost-Indië en vervolgens werd hij in 1914 assistent bij prof. BURGER. In 1916 vestigde hij zich als keel-neus-oorarts te Middelburg. Hij toonde zich al spoedig een goed diagnosticus, bleek de indicaties voor zijn handelen scherp te stellen en was een uitstekend operateur. Geen wonder, dat hij in korten tijd een groote praktijk verwierf in de geheele provincie, en dat collegae in hem een betrouwbaar consulent zagen. Zijn helder verstand, zijn sterk gevoel van saamhoorigheid en collegialiteit maakten, dat ook in ander dan zuiver wetenschappelijke vraagstukken zijn advies werd gevraagd en opgevolgd. Tegenslagen bleven ook hem niet bespaard. Zij konden hem slechts tot critische beschouwingen van eigen arbeid brengen. Hoewel van aard zachtmoedig had hij toch een krachtige levenshouding, steunende op zijn overtuiging, dat hij in de moeilijkheden van een consultatieve praktijk den juisten weg bewandelde. Goed medicus, betrouwbaar vriend, vaardig in zijn werk en hulpvaardig voor zijn collegae: zoo zullen allen, die in de bijna 25 jaren van zijn praktijk met DE JONG hebben samengewerkt, hem in hun herinnering bewaren. Helaas te vroeg is hij aan zijn gezin, aan zijn werk en aan onze afdeeling, waarin hij meermalen bestuursfuncties vervulde, ontvallen. Hij ruste in vrede.

Den 8sten Mei 1913 werd te Den Haag eene algemeene vergadering van het Nederlandsche Roode Kruis gehouden, waarin den teruggekeerden leden van de Nederlandse Ambulance, die op het oorlogsterrein in den Balkan werkten, hulde gebracht werd voor hun flink gedrag in den afgeloopen oorlog. Als byzondere erkenning van hunne verdiensten werd hun door den voorzitter de Roode Kruis-medaille overhandigd onder byvoeging, dat H.K. de Koningin hun die had toegekend, en Z.K.H. Prins Hendrik hem had opgedragen, die persoonlijk aan hen te overhandigen.

Onze foto stelt voor de byeenkomst der leden der ambulances met het hoofdbestuur van het Roode Kruis. Middenin de voorzitter Jhr. Repelaar, daarnaast rechts Jhr. Mazel secretaris, achter deze twee heeren de heer en mevrouw Leemans en zuster Beynen.

Eerste Generatie

1. **Jan de Jong**, (zoon van **Aart de Jong** en **Maria Oskam**) van beroep bouwman '26,'34,'37 Meerkerk/winkelier '39/koopman '41 Meerkerk '50,'52, geb. 05-09-1799 in Meerkerk, herdoopt 09-09-1799 in Meerkerk, ovl. 24-09-1859 in Meerkerk. Hij trouwde met **Marrigje de Lange**, getrouwd 18-10-1834 in Meerkerk, huwelijks id nr. 7928, (dochter van **Dirk Teunisz de Lange** en **Hendrikje Daamse Boer**) van beroep bouwvrouw w.Meerkerk '59,'67,w.Ameide '75, geb. 29-11-1800 in Lekkerkerk, ovl. 07-02-1875 in Ameide.

Kinderen:

- + 2 i. **Aart de Jong** geb. 03-10-1835.
- 3 ii. **Pieter de Jong**, geb. 11-12-1836 in Meerkerk, ovl. 30-06-1849 in Meerkerk.
- 4 iii. **Maria de Jong**, geb. 05-01-1839 in Meerkerk, ovl. 19-05-1843 in Meerkerk.
- + 5 iv. **Cornelis de Jong** geb. 14-08-1841.

Tweede Generatie

2. **Aart de Jong**, van beroep bouwman Meerkerk '68-'72,Ameide '74-'83, geb. 03-10-1835 in Meerkerk. Hij trouwde met **Maaike Kok**, getrouwd 27-04-1867 in Meerkerk, huwelijks id nr. 15805, geb. 28-01-1844 in Meerkerk, (dochter van **Jan Kok** en **Sijgje Vink**).

Kinderen:

- 6 i. **Jan Cornelis de Jong**, geb. 04-01-1868 in Meerkerk.
- 7 ii. **Jan de Jong**, geb. 07-06-1870 in Meerkerk.
- 8 iii. **Levenloze dochter de Jong**, geb. 07-09-1871, ovl. 07-09-1871 in Meerkerk.
- 9 iv. **Pieter Marinus de Jong**, van beroep gezin v.Meerkerk n.Noordeloos29, geb. 22-07-1872 in Meerkerk. Hij trouwde met **Teuntje Blokland**, getrouwd 03-03-1911 in Noordeloos, hu-

welijks id nr. 32829, geb. 17-06-1877 in Noordeloos, (dochter van **Hendrik Blokland** en **Cornelia Boon**).

- 10 v. **Bartje de Jong**, geb. 10-08-1874 in Ameide.
- 11 vi. **Cornelis de Jong**, geb. 30-11-1876 in Ameide.
- 12 vii. **Sijgje de Jong**, geb. 13-09-1878 in Ameide.
- 13 viii. **Marrigje Maria de Jong**, geb. 01-09-1880 in Ameide.
- 14 ix. **Aart de Jong**, geb. 07-03-1882 in Ameide.
- 15 x. **Bart de Jong**, geb. 19-10-1883 in Ameide.

5. **Cornelis de Jong**, van beroep broodbakker Ameide'65-'94, zonder beroep'03, wethouder Ameide'06, geb. 14-08-1841 in Meerkerk, ovl. 26-06-1906 in Ameide. Hij trouwde met **Cornelia van Kesteren**, getrouwd 25-08-1865 in Ameide, huwelijks id nr. 19261, (dochter van **Andries Peter van Kesteren** en **Jannigje Jongkind**) van beroep w.Ameide'03, geb. 26-04-1842 in Ameide, ovl. 01-03-1907 in Ameide.

Kinderen:

- + 16 i. **Jan de Jong** geb. 13-12-1865.
 - + 17 ii. **Aletta Adriana de Jong** geb. 12-09-1867.
 - + 18 iii. **Merrigje Maria de Jong** geb. 23-01-1870.
 - 19 iv. **Johanna Cornelia de Jong**, van beroep w.Ameide'03, geb. 16-04-1873 in Ameide, begraven 31-03-1928 in Ameide. Zij trouwde met **Jacobus Zasburg**, getrouwd 06-08-1903 in Ameide, huwelijks id nr. 6476, (zoon van **Jan Uniken Zasburg** en **Johanna Catharina Elisabeth Siegers**) van beroep onderwijzer Rotterdam'03, geb. 22-09-1877 in Rotterdam.
 - 20 v. **Andries Pieter de Jong**, van beroep broodbakker Ameide'03, w.Ameide'20, kassier'27, geb. 25-11-1877 in Ameide, ovl. 13-07-1927 in Ameide. Hij trouwde met **Jannigje Boon**, getrouwd 18-11-1920 in Meerkerk, huwelijks id nr. 19260, (dochter van **Pieter Boon** en **Hendrika Bassa**) van beroep w.Ameide'27, geb. 25-10-1882 in Meerkerk.
- 21 vi. **Pieter de Jong**, van beroep arts, geboren in Ameide 2 sept. 1885, overleden in Middelburg 7 dec. 1939, getrouwd op 14 augustus 1919 met Margaretha Everdina Carolina Kolff van Oosterwijk, geb. Kruiningen 2 april 1893, overleden in Sneek 30 sept. 1982,

Derde Generatie

16. **Jan de Jong**, van beroep broodbakker Ameide'91-'14, geb. 13-12-1865 in Ameide, ovl. 25-11-1914 in Ameide. Hij trouwde met **Agatha van Klaveren**, getrouwd 01-06-1894 in Ameide, huwelijks id nr. 28057, (dochter van **Christiaan Stephanus van Klaveren** en **Cornelia Verheij**) van beroep w.Ameide'14, geb. 13-12-1866 in Ameide.

Kinderen:

- 22 i. **Aletta Adriana de Jong**, geb. 16-05-1896 in Ameide.
 - 23 ii. **Cornelis de Jong**, geb. 02-02-1899 in Ameide.
17. **Aletta Adriana de Jong**, geb. 12-09-1867 in Ameide, ovl. 15-04-1893 in Ameide. Zij trouwde met **Willem Adrianus van Kekem**, getrouwd 01-07-1892 in Ameide, huwelijks id nr. 21045, (zoon van **Arie van Kekem** en **Aalbertje Broekhuizen**) van beroep hoepelfabrikant, geb. 04-06-1865 in Ameide, ovl. 17-01-1940 in Ameide, begraven 22-01-1940 in Ameide.

Kinderen:

- 24 i. **Arie van Kekem**, geb. 03-03-1893 in Ameide, ovl. 07-08-1893 in Ameide.

Pieter Munts, de eerste Ameidenaar die Nederlands Indië en China bezocht aan boord van het VOC spiegelretourschip Vredestein

Herman Beckmann

Pieter Munts werd gedoopt in Ameide op 2 juli 1719. Hij was het derde kind van François Munts en Anna Maria Kons(t)man¹. Op 33-jarige leeftijd monsterde hij als soldaat aan bij de VOC kamer in Rotterdam. Hij vertrok op 25 mei 1752 met het schip de Vredestein vanaf de rede van Goeree naar Kaap de Goede Hoop. De schipper op het schip was Pieter Lichthart.

Aan boord waren bij vertrek 150 bemanningsleden, 94 soldaten, 10 handwerkers en een passagier. Tijdens de reis assisteerden de soldaten de bemanning en liepen ze wacht. Dit spiegelretourschip was in

1750 gebouwd op de grote werf aan de Oostzeedijk te Rotterdam voor de Rotterdamse kamer van de VOC. Het laadvermogen van dit schip was 880 ton. Qua uiterlijk verschilden de spiegelretourschepen niet veel van de oorlogsschepen van de Republiek. Zij waren over het algemeen bewapend met hetzelfde type kanon, maar minder in aantal. In tijden van nood konden deze schepen dan ook worden afgestaan aan de Admiraliteiten².

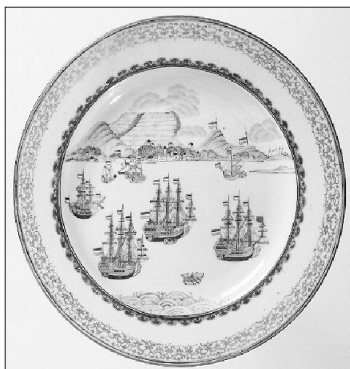
De Vredestein arriveerde in Kaap de Goede Hoop op 17 september 1752. En na het inslaan van proviand en vers drinkwater vertrok het schip op 4 oktober van dat zelfde jaar. De reis werd voortgezet naar Batavia alwaar het op 13 december 1752 aankwam. Nadat het schip was opgekalefaterd, handelswaar, verse proviand en water waren ingeslagen vertrok de Vredestein naar Canton in China. Op Nieuwjaarsdag 1754 zette het schip vanuit deze Zuid-Chinese havenstad koers naar Kaap de Goede Hoop, dat op 30 maart 1754 werd bereikt. Op 18 april van dat zelfde jaar gaf schipper Pieter Lichthart het sein voor het vertrek naar het moederland. De rede van Goeree werd op 10 juli 1754 bereikt.

1 Met dank aan Gert Groenendijk.

2 Zie: <http://www.vocsite.nl/schepen/scheepstypen.html>

De Boompjes met het Oostindisch Huis in Rotterdam, circa 1700, Prent van Petrus Schenk, Atlas van Stolk.

Bord op een voetring met een gewelfde, platte rand. Gedecoreerd in emalkleuren. Op de voorgrond vier schepen met Nederlandse vlag, op de achtergrond de Tafelberg van Kaap de Goede Hoop in Zuid-Afrika. Op de rand een decoratief patroon. Er zijn vele stukken porselein bekend met ongeveer deze zelfde voorstelling.

Ivoren plaquette met een voorstelling van 3 mannen, die goederen in een sloep laden. De linkerfiguur heeft beide handen opgeheven in een tot voorzichtigheid manend gebaar in de richting van de middenfiguur. Deze heeft een grote vaas in de hand. De rechterfiguur tilt een baal van de grond. De boorden van de sloep zijn rood en blauw. Rijksmuseum, Amsterdam.

Toch zijn er onderling verschillen: soms worden er vier, dan weer vijf grotere schepen weergegeven. Soms worden de schepen niet in een kring, maar 'boven elkaar' afgebeeld. Zeereizen, vreemde oorden, schepen, fort en zeeslagen, al deze onderwerpen zijn terug te vinden op porselein. Plaatsen en gebeurtenissen lang de route van de VOC naar de Oost hadden uiteraard de belangstelling van de zeelui uit de 17de en 18de eeuw en zij zijn veelvuldig op porselein weergegeven. Rijksmuseum, Amsterdam

gemaakt is niet gedocumenteerd. De terugreis naar Holland was niet onder het commando van de schipper Laurens Kok maar van schipper Cornelis de Jonge. Het schip kwam op 31 december 1756 aan bij Kaap de Goede Hoop en lichtte de ankers voor de retourreis naar het vaderland op 27 februari 1757 en keerde daar terug op 29 juni 1757.

Op 2 november 1754 vertrekt het spiegelretourschip weer richting Kaap de Goede Hoop onder de leiding van schipper Laurens Kok. Op 6 februari 1755 werden de ankers op de rede van deze pleisterplaats neergelaten en konden verse proviand en drinkwater worden ingeslagen en achttien dagen later werd vertrokken richting Batavia. Alwaar men op 20 mei 1755 aankwam. Pieter Munts is op deze reis op 11 maart 1755 overleden en zal dus een zeemansgraf gekregen hebben.

De soldaat Pieter Munts was de enige Ameidenaar die in de periode 1700-1794 bij de VOC aanmonsterde³. Ter vergelijking: uit Lexmond monsterden 31 mannen aan, uit Meerkerk 20 mannen, uit Vianen 243 mannen en vanuit Gorinchem gingen 113 mannen naar de Oost.

Op 18 november 1756 vertrekt de Vredestein weer naar Kaap de Goede Hoop. Welke reis of reizen het schip tussen 20 mei 1755 en 18 november 1756 heeft

3 Zie: <http://vocopvarenden.nationaalarchief.nl/search.aspx?lang=en>

Batavia in het verschiep. Valentijn, Amsterdam, 1726.

Tienhoven by Ameyde

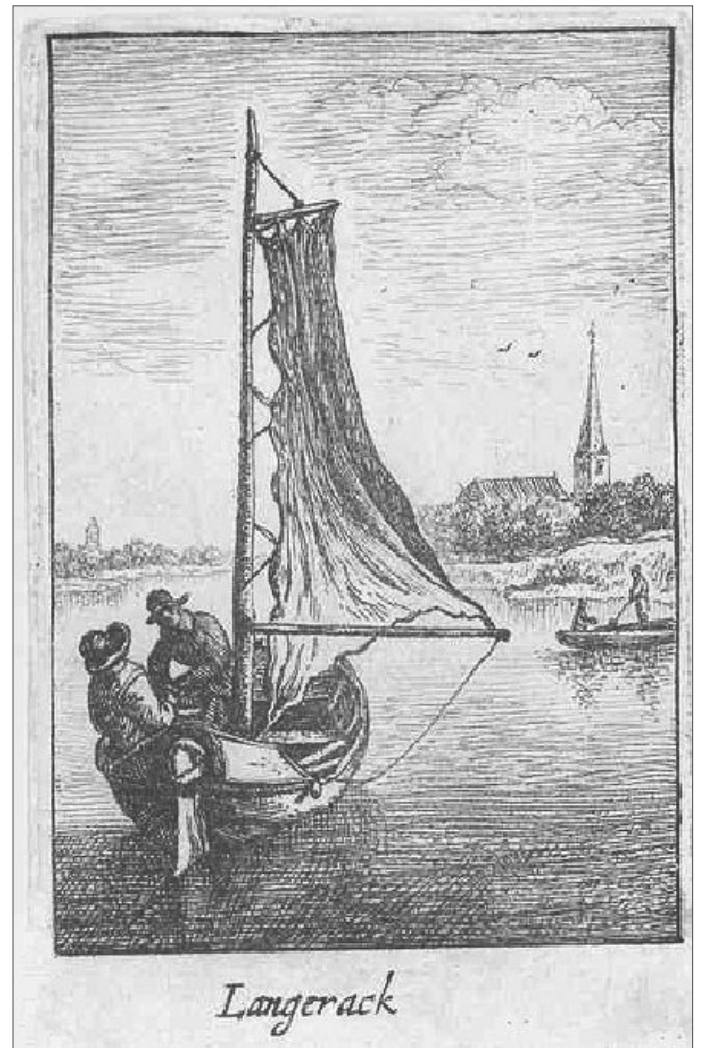
Een nog onbekende 17de eeuwse ets van Tienhoven door Jan van Almeloveen

Herman Beckmann

In het prentenkabinet van de Universiteit in Leiden zijn etsen aanwezig uit de zeventiende eeuw van de hand van Jan van Almeloveen met onder andere afbeeldingen van Tienhoven en Jaarsveld. Jan werd geboren in Mijdrecht als zoon van de predikant Johannes van Almeloveen in ca. 1652. Hij overleed in Utrecht in 1683.

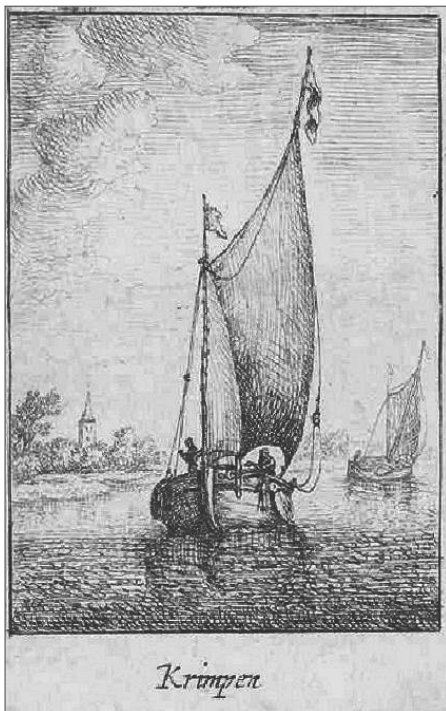
Uit een annotatie op de achterkant van een van zijn tekeningen blijkt dat hij in 1680 enige tijd in Duitsland verbleef. De jaren tussen 1678 en 1683 heeft hij vermoedelijk in Utrecht doorgebracht, zoals valt op te maken uit de invloed van de aldaar actieve Herman Saftleven op zijn stijl.¹ Christiaan Kramm schrijft in zijn boek *De levens en werken der Hollandse en Vlaamsche kunstschilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters van den vroegsten tot op onzen tijd*² het volgende over Jan van Almeloveen: 'Nopens dezen kunstenaar moet ik hier nog bijvoegen, dat, daar het bekend is, dat hij als portret- en landschapsschilder geboekt staat en alleen landschappen fraai heeft geëst, hij ook het portret van Paus Clemens X. en van Gysbertus Voet in 't koper heeft gebragt, waarvan op de verkooping van *Verstolk van Soelen* vier exemplaren waren, en wel drie onderscheiden drukken en uiterst zeldzaam, die met f13, 70 zijn betaald.

Verder vindt men nog van zijne graveerwerken vermeld: *Twaalf stuks Hollandsche landschappen*, naar Herman Saftleven, zijnde: *Capel*, *Jaarsveld*, *Langerack*, *Krimpen*, *de Hoek van Klein-Ammers*, *Lopick*,

1 I. de Groot, *Etsen van de Nederlandse meesters uit de zeventiende eeuw*, Maarsen, 1979.

2 Amsterdam 1857-1864.

Historische plaatjes met een praatje

Krijn van der Ham

Recreatiecentrum „De Koekoek”, Tienhoven bij Ameide

De foto's zijn niet oud, van de jaren zestig uit de vorige eeuw, maar zitten vol nostalgie en oude herinneringen. De Koekoekswaard, daar ging je zwemmen en het voetbalveld was er, met een houten kleedruimte, dat was alles. Maar in mijn beleving had het iets. Bij mooi weer, was het de jongerenplek van Ameide en Tienhoven.

Recreatiecentrum „De Koekoek”, Tienhoven bij Ameide

Gezinnen streken neer voor een dagje strand, met een fles verdunde limonade en een zak pelpinda's, dan had je de dag van je leven. Toen je bij de stoere jongens hoorde, ging je zwemmen bij de kuil net achter de krib. Bij laag water stond je daar met drie stappen, met je nek in het water. Dat was de duikplek van de Koekoekswaard en er werd een kaartje gelegd om geld. Waar moest dat toch heen met de jeugd!! En als je een meisje had opgedoken, zwom je beiden naar de overkant, om je te onttrekken aan nieuwsgierige blikken. Maar toch ging dit voorbij, het voetbalveld verdween. De eerste tenten kwamen en je moest een

jaarabonnement kopen bij boekhandel Crezée. Caravans en speedboten gingen het beeld bepalen en het werd steeds voller, voor de Ameide- en Tienhovenaren was dat minder leuk. Maar nog wel een fijne herinnering aan vroeger.

Tot schrijfs, Krijn van der Ham.

Wat deed Rembrandt bij het huwelijk van Johan Wolfert van Brederode, heer van Vianen en Ameide, en Louise Christina van Solms op 11 februari 1638?

Herman Beckmann

Dit huwelijk was het ‘societyhuwelijk’ van het jaar 1638. In het Haagse paleis Noordeinde, beschikbaar gesteld door het stadhoudelijk paar, werd het huwelijk voltrokken. De bruid droeg een trouwjurk van zilverlaken en een kroontje bezet met parels en edelstenen, met een geschatte waarde van € 75.000,=¹. Louise Christina van Solms was de zuster van Amalia van Solms, de echtgenote van stadhouder Frederik Hendrik. Rembrandt schilderde Amalia van Solms² in 1632.

Rembrandt had de opdracht voor dit schilderij van Frederik Hendrik zelf ontvangen en in het zelfde jaar kocht de stadhouder nog twee schilderijen van Rembrandt: een zelfportret³ en een portret van de moeder van de schilder⁴. Frederik Hendrik schonk deze schilderijen aan de Engelse diplomaat Sir Robert Kerr, die ze op zijn beurt aan koning Karel I van Engeland gaf.

Dat er rechtstreeks contact was tussen de stadhouder en Rembrandt is opmerkelijk omdat de secretaris van Frederik Hendrik, Constantijn Huygens, normaal gesproken de beslissingen over de aankoop van kunst voor het hof nam. Hij was de persoon die opdrachten aan Rembrandt verstreekte. Van een twintigtal schilderijen van Rembrandt is het bekend dat ze

Rembrandt Harmensz. van Rijn. Amalia van Solms

Het huis van Huygens aan het Plein in Den Haag. Het huis is in 1875 afgebroken.

1 Kees Zandvliet, *De 250 rijksten van de Gouden Eeuw*, Amsterdam, 2006, pp. 26-27.

2 Dit schilderij bevindt zich in Musée Jacquemart-André in Parijs. Gesigneerd RH [L] van Rijn 1632. Doek, 68,5 x 55,5 cm.

3 Dit paneel bevindt zich tegenwoordig in de Walker Art Gallery in Liverpool. Het is gesigneerd maar wordt beschouwd als niet eigenhandig.

4 Dit paneel bevindt zich in de collectie van H.M. Koningin Elizabeth II, Windsor Castle.

tot de collectie van het hof van de stadhouder behoord hebben.

In 1629 schreef Constantijn Huygens zijn biografie, waarin hij ook de verrichtingen van de nog jonge schilders Jan Lievens en Rembrandt uitvoerig prees. Maar in april 1633 was het enthousiasme voor Rembrandt volledig bekoeld, nadat Rembrandt een portret van Jacques de Gheyn III had geschilderd. Constantijn Huygens publiceerde een gedicht waarin hij Rembrandt verweet een niet gelijkend portret van Jacques de Gheyn III gemaakt te hebben.

In de zeventiende eeuw werden buiten Holland, bruiloften door de hoge adel aangegrepen om zich te profileren. Amalia en Frederik Hendrik maakten dankbaar gebruik van het huwelijk van Louise Christina en Johan Wolfert om op ‘Europese schaal’ een feest te bouwen. Na de huwelijksvoltrekking ging het hele gezelschap naar het huis van Van Brederode in Den Haag, waar een groots feestmaal plaats vond dat opgeluisterd werd met een uitvoering van *Le Cid* van Pierre Corneille door een Frans toneelgezelschap. Het hele bruiloftsfeest duurde twee weken, waarvan alleen al het ringsteken op het Plein drie dagen in beslag nam. Voor het huis van Huygens was

Rembrandt Harmensz. Van Rijn. Zelfportret met opengesperde ogen (detail), 1630, ets. Rijksprentenkabinet, Amsterdam.

een eretribune gebouwd om de hoge gasten tegen de koude en stof te beschermen. De tribune was versierd met wandtapijten en had vensters van glas. Door de bruid en Amalia werden vier kostbare ringen als hoofdprijs geschonken, waarvan er drie door Fransen werden gewonnen. Lamoraal van der Noot redde de Nederlandse eer door de vierde ring te winnen.

Ook waren er optochten en 'gevechten' die op een grote publieke belangstelling konden rekenen. De partijen die met elkaar slaags raakten waren: de Bataven, de Moren, de Teutonen, de Romeinen en de Kwakzalvers.

De Moren waren zwart geschminkt en droegen zwarte pruiken met kroeshaar. Zij voerden de kleuren van de Schotse aanvoerder James Sandilands, kolonel van het Schotse regiment.

Blijkbaar reden en liepen er ook echte Afrikanen mee in de optocht. Rembrandt heeft deze optocht gezien en maakte er schetsen van.

Op de linksonderstaande schets, die later is uitgewerkt tot een pastel, zijn twee paukenisten te zien op muilieren of ezels. Hoogstwaarschijnlijk gebruikten de zwarte paukenisten Duitse Kesselpauken. Rembrandt moet onder de indruk zijn geweest van dit duo. Hij gebruikte een perspectief van onderaf, de tekenaar zal dus dicht bij de optocht gestaan hebben.

Rembrandt Harmensz. Van Rijn. Twee trommelaars. Pen en krijt op papier, 22,9 x 17,1 cm. British Museum, Londen, Engeland.

Rembrandt Harmensz. Van Rijn. Twee vermomde figuren te paard. Pen en penseel in bruin, geel en rood krijt, witte deksverf, 21,2 x 15,3 cm. Pierpont Morgan Library, New York, Verenigde Staten van Amerika.

Rembrandt Harmensz. Van Rijn. Musicerende negers. Pen en penseel in bruin, geel en rood krijt, witte dekverf, 18,0 x 13,3 cm. Zürich, Verzameling Dr. Konrad Feilchenfeldt, Zwitserland.

Rembrandt Harmensz. Van Rijn. Een officier te paard. Pen en penseel in bruin, geel en rood krijt, witte dekverf, 21,0 x 16,4 cm. British Museum, Londen, Engeland.

Rembrandt Harmensz. Van Rijn. Zelfportret met hoed (detail), 1639, ets, tweede staat. Rijksmuseum, Amsterdam..

Ook de bovenstaande tekening van Rembrandt laat een figuur zien, die qua uitmonstering vrijwel identiek is aan de figuur op de voorgrond van de tekening op bladzijde 50 (rechtsonder). Hij draagt hetzelfde type hoed met hetzelfde type versiering bevestigd aan de hoed. Ook heeft hij ter hoogte van zijn knie een zelfde type rozet (?) als de figuur op de voorgrond van de bovenstaande tekening.

Hij is gezeten op een paard en zal ook deel hebben uitgemaakt van het gezelschap van de Kwakzalvers in de optocht en de 'gevechten'.

Dus het antwoord op de vraag: 'Wat deed Rembrandt bij het huwelijk van Johan Wolfert van Brederode, heer van Vianen en Ameide, en Louise Christina van Solms op 11 februari 1638?' luidt: 'tekenen'.

Gebruikte literatuur:

Jochen Becker, 'Groote costen en magnificien', Die Haager Hochzeit von 1638 - Formen und Funktionen eines Festes, *Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek*, Nr. 49 (1998), pp. 209-253.

A.J.M. Koenheim, *Johan Wolfert van Brederode, Een Hollands edelman tussen Nassau en Oranje*, Zutphen, 1999.

Otto Benesch, *The Drawings of Rembrandt*, London, 1973, Volume 3, pp. 88-89.

Bob Haak, *Rembrandt tekeningen*, Amsterdam, 1976.

Gary Schwarz, *Rembrandt, zijn leven, zijn schilderen*, Maarsen, 1984.

Plattegrond GEMEENTE AMEIDE sectie B, genaamd ZEVENHOVEN LIESVELD opgemeten in 1822 door J. de Geus Landmeter van de Eerste Klasse.